

ŠVIESA

SAUSIS - VASARIS - KOVAS, 1961

Turinys

Kapitalizmo krizė ir mūsų inteligentija. A. Bimba ..	3
Pašėpėliais. Eilėraštis. Liudas Gira	6
Lietuva pastoliuose. Eil. E. Mieželaitis	7
Sukasi žemė į rytus. Eil. Teofilis Tilvytis	7
Apie religiją ir moralę. J. Ragauskas	8
Dalybos. Eil. Alg. Baltakis	10
Rašytojas Dashiell Hammett. Salielis	11
Įdomus dokumentas iš praeities.	12
Vieno beržo likimas. Eil. Vyt. Rudokas	15
Amžinai lekiu. Eil. J. Degutytė	15
Jonas Jablonskis ir jo kūrybos įtaka. K. Ulvydas ...	16
Leidinys apie "Kuršių neriją"	20
Vilnius: Tarybų Lietuvos Atėnai. R. Mizara	21
Puikios poezijos rinkinys	32
L.L.D. narių dėmesiui	32

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park 17, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

No. 1 Sausis-vasaris-kovas (Jan.-Feb.-March), 1961 Metai XXVIII



PREZIDENTAS JOHN F. KENNEDY

Todėl, pradėkime iš naujo—abi pusės atsimindamos, kad mandagumas dar nėra ženklas silpnybės, ir kad nuoširdumas visuomet reikalauja įrodymo. Niekados nesitarkime iš baimės, bet niekadus nebijokime tartis.

Abidvi pusės, pirmu kartu, suformuokime rimtus ir konkrečius pasiūlymus dėl ginklų inspekcijos ir kontrolės, ir padėkime po absoliutiška visų tautų kontrole absoliutiškąją jėgą, kuri galėtų sunaikinti visas tautas.

Abidvi pusės stengkimės panaudoti stebėtinus mokslo laimėjimus, o ne jo terora. Bendromis pastangomis išstirkime žvaigždes, užkariaukime tyrus, pašalinkime ligas, išmatuokime okeanų gelmes ir skatinkime meną ir prekybą.

Abidvi pusės susivienykime visuose žemės rutulio kampuose išgirsti Isajo įsakymą — “numeskime nuo savo pečių sunkią naštą... išlaisvinkime prispaustusius.”

Ir jei pirmieji bendradarbiaavimo žingsniai pašalintų iš kelio nepasitikėjimo džiungles, lai abidvi pusės susivienija naujame žygyje—ne sudarymui naujo jėgų balanso, bet naujo tiesos pasaulio, kur tvirtas yra teisingas ir silpnas saugus, ir taika pastovi.

Visa tai, aišku, nebus pasiekta per pirmąjį šimtą dienų. Neigi tai bus pasiekta per pirmąjį tūkstantį dienų, neigi per šios vyriausybės gyvavimą, neigi gal per visų mūsų gyvenimą šioje planetoje. Bet pradėkime!

(Iš inauguracinės kalbos, 1961. I. 20)

Kapitalizmo krizė ir mūsų inteligentija

A. BIMBA

Mūsų gadynė labai įdomi, labai audringa. Ji kasdien gimdo ne tik didvyrius ir proto milžinus, bet ir dvasinius paliegėlius, kurių, tenka prisipažinti, mūsų plačiojoje Amerikoje dabar turime labai, labai daug. Su jais susidursi visur. Šiais laikais jų ypač gausu mūsų inteligentijoje.

Nežinau, kaip kitaip būtų galima pavadinti tuos "intelektualus", kurie teigia, kad mes esą beveik pražuvę! Kaip kitaip galima būtų vadinti, jei ne dvasiniais paliegėliais, tuos, kurie bando mums, Amerikos žmonėms, įkalbinėti beviltiškumą kaipo vaistą nuo visų mūsų socialinių negalavimų?

Už pavyzdį paimkime ne visai menką, dažnai į mus prabylantį poetą, žurnalistą, rašytoją, veikėją, profesorių Archibald MacLeish, kuris kadaise net bandė tituluotis pažangiečiu ir kuris visoje mūsų inteligentijoje yra skaitomas nemenku moralinių vertybių puoselėtoju, su kurio balsu bei pranašystėmis visur rimtai skaitomasi. Savo tikrai įdomią filosofiją šitas iškalbus profesorius mums dar kartą gražiai išdėsto savo straipsnyje "To Face the Real Crisis: Man Himself" 1960 m. gruodžio 25 d. "The New York Times Magazine", stambiojo kapitalistų organo "The N. Y. Times" sekmadieniniame priede.

BENDROJI PROFESORIAUS FILOSOFIJA

Štai beveik žodis žodin MacLeish išvedžiojimai:

Mes visi žinome,—jis rašo,—kad mes gyvename krizę, bet daug mūsų į tą žinojimą atsiliepiame taip, kaip ugniagesiai savo stotyje atsiliepia išgirdę pranešimą, jog kur tai yra kilęs gaisras: galvotrukčiomis bėgame gaisrą gesinti. Vieniems mūsų krizė yra militarinė — rusai. Kai kam politinė — komunistai. Dar kitiems politinė-ekonominė — techniškai atsilikusios sritys. O dar kitiems — didelei žmonijos daugumai — krizė yra militarinė-moralinė-mokslinė — **atominė bomba**.

Bet mums visiems arba beveik visiems krizė yra krizė, kaip gaisras yra gaisras: tas, prie ko reikia skubintis, tas, kas mus tik dabar ištiko, tas ką galima, jei tik prie jo skubiai prieisime ir greitai su juo susidorsime — užgesinti — pašalinti.

Galimas daiktas, mes to nesakome taip jau drąsiai ir atvirai, bet daugumos mūsų kalbos susiveda kaip tik prie to, jog jeigu tik tie rusai, tie komunistai, tos atsilikusios sritys arba toji atominė bomba pasišalintų, tai nebeliktų nė krizės, ir mes pabustumė anuose ramiuose Hardingo laikuose.

Bet, žinoma, taip nebūtų. Klaida taip įsivaizduoti. Ir tie rusai, ir tie komunistai, ir ta bomba yra tiktai pasėka, vaisius, rezultatas: rezultatas tų žmogaus jėgų, kurios veikė į žmogaus pasaulį per paskutinius keturis šimtus metų ir kurios, per paskutinius keturiasdešimt metų ar kiek, pakeitė ne tik charakterį, bet dideliu laipsniu net pačią prigimtį, patį mūsų gyvenimą ant šios žemės — ir dar už jos ribų.

Aš turiu mintyje, suprantama, revoliuciją, kurią vienu kartu vadinome moksline revoliucija, paskui industrine revoliucija, paskui technologine revoliucija, ir dabar vėl vadiname moksline revoliucija — žinojimo revoliucija, kuri, pakeisdama tai, ką mes žinome apie pasaulį, pakeitė tą pasaulį, kurį mes pažįstame.

Kitais žodžiais, mūsų krizė, kaip ir visos kitos istorinės krizės, yra krizė žmogaus buityje... Žmogaus sugebėjimas (pajėgumas) atidengė tūlus išradimus, kurie, per paskutinius keturiasdešimt metų, baigėsi tiesiog fantastiniais proto veiksmiais, kurie pakeitė viską — tame ir, ir tai yra kritiškiausias iš visų pakeitimų, patį žmogaus protavimą. Pakeisdami pasaulį, kuris mus atspindi, mes pakeitėme patys save. Ir kaip tik šitas pakeitimas pasaulio ir mūsų pačių pagimdė problemas, kurios užgriuvo mūsų gadynę.

Paimkime taip vadinamų atsilikusių — techniniai-industriniai neišsivysčiusių — šalių žmones. Jie pradėjo suprasti, kad jiems nėra reikalo mirti badu, nuo šalčio, ar epidemijų, ir jie atsisako mirti badu nuo epidemijų, nuo šalčio.

Arba paimkime komunistų supratimą apie socialinę žmonijos formą. Atsirado mašina, kurios pagalba žmogus gali atlikti tuos sunkius darbus, kuriuos "Ievos ir Adomo laikais" reikėjo rankomis atlikti.

Arba paimkime atominę bombą: mokslinė revoliucija išmokė žmoniją pasidaryti ugnį dievo ugniai tolygaus karščio ir tuomi pastatė žmogų ten, kur pirmiau tik vienas dievas tebūdavo.

Aš nesakau,—sako MacLeish,— kad tas didelis pakeitimas geras ar blogas. Kaip ir visos kitos revoliucijos — o ši revoliucija galbūt pati svarbiausia nuo pradėjimo žemdirbystės — yra ir bloga ir gera: pasibaisėtina bloga ir neįsivaizduojamai gera. Mano teigimas yra visiškai paprastas: pasikeitimas yra **pasikeitimas**, ir to pasikeitimo paseka yra, kaip ir didžioji pasikeitimo priežastis, mumyse pačiuose.

Mūsų krizė yra ne ginklas, ne kuri tauta bei politinė partija. Mūsų krizė yra **pats žmogus**, naujasis žmogus, kuriame tasai naujas žinojimas randasi: naujas moksliskas žmogus... kuris pavojingas sau ir kitiems...

Mes šiandien žinome daugiau apie planetas, žvaigždynus ir pasaulį, kuriame tie kūnai skrieja,—apie žemės sudėtį ir apie tos sudėties panaudojimą,—negu kada nors žmogus yra žinojęs. Bet kas per vieni mes esame tarpe tų žvaigždžių ir žvaigždynų, mes nežinome—arba esame pamiršę.

Pasaulis tebegyvuoja—daugiau negu bet kada pirmiau—šaukia prof. MacLeish — ir išdidus, ir ištirtas, ir apibūdintas pasaulis. Bet mūsų pačių tame pasaulyje — **nebėra**. Mums į akis stėri tik baisi, **tragiška dilema!**

NEPATAIKO Į CIELIŲ

Mes, žinoma, nei galime, nei norime paneigti tokius šaunius prof. MacLeish išvedžiojimus apie krizę. Labai gili krizė yra užklupusi ne tik amerikiečius. Ją tvirtai jaučia visa žmonija. Nuolatinis ant mūsų

galvos kabojimas naujo, atominio karo grėsmės byloja krizę, apie kurios buvimą niekam netenka abejoti. Bet kai MacLeish tą visą krizę, tą visą pavojų bando suversti ant paties žmogaus, būtent, ant žinojimo, žmogaus įgyto, tai, kaip ir daugybė kitų jo vienminčių, jis patiekia tik pusę tiesos, parodo tik vieną medalio pusę. Tas tiesa, kad žmogaus žinojimas yra "kaltas" už davimą mums atominės bombos, arba, kaip MacLeish sako, "ugnies", kurios karštis yra lygus "dievo sukurtos ugnies karščiui". Bet tie mūsų galvočiai mums neparodo, kodėl, kaip ir kas tą baisią "ugnį" pavertė mums tokia grėsme.

Jie negali arba nedrįsta parodyti. Negali arba nedrįsta pasakyti, jog iš to žmogaus žinojimo krizė gimė ne pačiame žmoguje, bet socialiniuose žmonių santykiuose, tai yra kapitalistiniuose žmonių santykiuose. Žmogaus protas "kaltas" tik tiek, kad jis nepajėgia pas mus Amerikoje ir daugelyje kitų kraštų pakeisti tuos santykius. Objektivias jėgas jau turime, bet subjektyvių jėgų dar neužtenka. Dauguma Amerikos žmonių dar nepriėję išvados, jog atominės bombos grėsmė susidaro todėl, kad mūsų monopolistinis kapitalizmas nebesuderinamas su pažanga, su žmonijos poreikiais.

KUR IŠEITIS?

Kaip ten bebūtų: kur mums iš tos krizės išeitis? Čia kiek galvų, tiek protų. Turi savo "protą" ir Archibald MacLeish.

Gal mums reikia daugiau apšvietos ir žinojimo? Jei ne tos pačios apšvietos ir to paties žinojimo, tai gal reikėtų griebtis kitokios apšvietos ir kitokio žinojimo, jeigu senasis žinojimas, kaip pirmiau matėme, davė mums tik "dieviškojo karščio ugnį" formoje atominės bombos, kuri įkandin dabar gąsdina visišku sunaikinimu?

Ne. Joks žinojimas, MacLeish supratimu, mūsų nebeišgelbės. Mes jau ir taip "per daug" žinome. Mes jau ir taip "per daug" matome.

Mūsų visa bėda tame, pasak MacLeish, kad mūsų žinojimas yra **bejausmis**. Mes daug žinome, bet nieko **nebejaučiame**. Mes daiktus matome, bet jų **nejauciame**. Kai mes "nebejaučiame", tai mes išsigemame,

sugendame. Pavyzdžiui, juk mes žinome, ką davė numesta bomba ant Hirošimos. Bet mes nebepaisome, mes vėl "lošiamo" dar su keleriopai baisene atomine bomba. Kodėl? Todėl, kad mes neįaučiame tų kančių, kurias pergyveno Hirošimos žmonės.

Ir taip perdēm, mes beveik jau viską žinome ir beveik jau viską matome, bet nieko nebeįaučiame. Štai kur mūsų nelaimė!

Čia reikalas yra, vadinasi, nebe proto, bet širdies! Joks žinojimo praplėtimas ir pakėlimas mums nebepadės. Mūsų nelaimę dar tik padidintų.

Todėl, aišku, šalin protas ir žinojimas! Pamirškime galvą, o rūpinkimės tik širdimi.

Bet kaip susidoroti su širdimi taip, jog mes ne tik pažintume ir pamatytume daiktus, bet ir jaustumė juos?

"POETO PUKIOJI VIZIJA"

Vienintelė priemonė: **poezija**. Nesijukite: mūsų visas išganymas tik **poezijoje**.

Kaip žinia, poezija yra jausmų reikalas. Todėl, pasak MacLeish, "niekas nėra už poeziją, už poeto viziją arčiau tragiškosios dilemos, kurioje mes šiandien randamės. Jei tas tiesa, o tai tikra tiesa, kad mūsų dilema yra pagrįsta tais didžiaisiais įvykiais, kurie pakeitė žmogaus buitį ant žemės, ir jeigu tiesa, kad ta dilema susideda iš daikto jautimo atsiskyrimo nuo daikto pažinimo, kas sužlugdo mūsų pastangas pažinti save naujajame pasaulyje, kuriame mes gyvename, tai tik poeto vizija tegali mums pataisyti pasaulį ir mus pačius kaipo aktorius pasaulyje".

Valio, poetai ir poezija! Tegu traukiasi iš kelio politikai, mokslininkai, visuomenininkai, teoretikai ir filosofai su visu savo protu ir žinojimu, privedę mus prie tokios **tragiškos dilemos**. Nuo dabar lai viešpataus tik poetai su savo stebuklingąja **vizija**. Tik-tai jie mus išvaduos, pataisydami arba atsteigdami mumyse daiktų jautimo galią!

Tik viena nedidelė bėda—bėda ne tiek su pačiais poetais, kiek su MacLeish ir visais kitais dvasiniais paliegėliais,—kad mūsų poetai irgi yra žmonės, irgi yra "auka" tos pačios buities, kaip ir mes visi. Jų **vizija** irgi sąlygota, tai yra gimusi iš tos pačios socialinės motinos. Jie irgi,— tiesa, ne visi,

bet didelėje daugumoje (kalbame apie mūsų Amerikos ir kitų kapitalistinių kraštų poetus)—dainuoja už palaikymą kaip tik tos dilemos, kaip tik tos santvarkos, kurioje mes esame "pražuvę" — ne bet kę jėgos jausti daiktus. Tokių poetų mumyse sukurti arba sukelti jausmai nepadedą mums teisingai daiktus jausti. Su savo poezija jie lygiai taip pat tik teršia ir žaloja mūsų jausmus, kaip tie rašytojai, teoretikai ir filosofai, kurie tarnauja kapitalui, kurie garbina ir gina kapitalizmą. Poetai nėra kokios ten viršgamtiškos galios atsiųsti, nesusitępę ir nepaliesi šių dienų gyvenimo tikrovės, kad mus išvaduočiau iš MacLeisho "tragiškosios dilemos". Juk ar naciai neturėjo poetų su vizijomis, kurie padėjo didelę vokiečių tautos dalį sužvėrinti? Ar anglai, belgai, francūzai bei portugalai neturi poetų, kurie dainuoja už kolonijizmą? Ar mūsų pietinėse valstijose ne beveik visi poetai dainuoja už baltojo žmogaus pirmybę, už baltojo žmogaus teisę juodąjį žmogų neskaityti žmogumi! Ar religiniai poetai su savo vizija ne nuodija tikinčiųjų proto ir širdies burtais ir prietarais?

IEŠKO IŠGANIMO NE TEN

Pagaliau MacLeish tragiškoji dilema yra tik dar vienas buržuazinės inteligentijos, ir dar, beje, pačios geriausios jos dalies, nepajėgiančios tikrovei į akis pažiūrėti ir ją pažinti, ieškojimas išganymo abstrakcijoje. Ji pati paklydusi ir klaidina liaudį. Ji pati praradusi viltį ir stengiasi liaudį užkrėsti beviltiškumu.

Ar iš tiesų mes akis akin esame susidūrę su "tragiška dilema"?

Kas yra "tragiškoji dilema"?

Paprastoji dilema reiškia, kad žmogus pasijunta ar pamato esąs kryžkelėje ir nebežino, kuriuo keliu jam pasukti. Nepataikęs į gerą, teisingą kelią jis gali jei jau neprazūti, tai bent daug sau nemalonumo bei žalos pasidaryti. Tad jis bijo žengti.

Tariamoji "tragiškoji dilema", Archibald MacLeish tipo dilema, reiškia, kad žmogus pasijunta atsidūręs, arba mano esąs atsidūręs abiejų lygiai pavojingų kelių kryžkelėje, kurioje beveik nebėra pasirinkimo —

kur pasuksi, kur neisi, tik bėdon, tik nelaimėn, tik pražūtin pateksi.

Jei taip yra, tai iš tikrųjų bloga, tai iš tikrųjų pavojinga. Jei mes,—ne tik Amerika, bet ir visa žmonija,—susikūrę arba išradę “dieviškojo karščio ugnį”—tokion baidion dilemon esame patekę, tai iš tikrųjų mūsų visų padėtis yra baisi, yra desperatiška!

Bet argi taip yra? Argi iš tikrųjų mums į akis visur stėri tokia dilema?

Nieko panašaus!

TIKRUOJU KELIU

Tiesa, mes, daugelis mūsų, ypač Amerikos žmonių, randamės kryžkelėje, bet tik tie, kurie nepajėgia suprasti šios epochos, arba kurių protas yra suklaidintas bei dar tebėra neišsilaisvinęs iš buržuazinių prietarų, nemato, jog yra kelias, kuris veda į šviesią ateitį ir kurį pasirinkę mes galėtume susikurti visiems ne tik gerbūvingą medžiaginį ir dvasinį gyvenimą, bet ir sukurti visą pasaulį be ginklų ir karų. Tai **socializmo** kelias.

Neigi šitas kelias iš dilemos yra visiškai naujas kelias, visiškai neištirtas ir neišbandytas kelias. Filosofijoje ir teorijoje jis rodomas žmonijai jau nuo 1848 metų, kai pasirodė “Komunistų Manifestas”. Praktikoje gi jis buvo atidarytas didžiosios Socialistinės revoliucijos 1917 metais.

Apie tai, kad socializmo kelias yra teisingas kelias, niekam nebetenka abejoti. Tai gali neigti bei ginčyti tiktai tie, kurie iš tikrųjų nei iš gyvenimo, nei iš istorijos nieko neišmoko, arba tie, kuriems kapitalizmas sukūrė žemišką rojų, o darbo liaudžiai atnešė priespaudą ir išnaudojimą.

Dabar bereikia tik to, kad tiek kapitalistinio pasaulio darbo žmonės, tiek pavergtų kolonijų žmonės, bei buvusių kolonijų žmonės, kurie skaitomi “atsilikusiais” žmonėmis, suprastų socializmo kelio teisingumą ir juomi pasuktų. Džiugu, kad vis daugiau žmonių prieina tos išmintingos išvados. Socializmo idėja laimi. Socializmo idėja visur plinta kaip laukinė ugnis. Socializmas užkariauja pasaulį!

Jei kas tuo abejoja, lai jis paima žemėlapi ir jį pastudijuoja. Jis suras, jog tas žemėlapis nebe toks, koks buvo prieš 43 metus. Jis suras, kad jei prieš didžiąją 1917 metų revoliuciją ant viso žemės rutulio nebuvo nė vienos pėdos po socializmo vėliava, tai šiandien jau visas trečdalis priklauso socializmui.

Nieko panašaus žmonija pirmiau nebuvo mačiusi. Jokia pirmiau idėja nėra taip trumpu laiku tiek daug kraštų ir žmonių laimėjusi savo pusei. Tie, kurie visados atmetėme pesimizmo, beviltiškumo, “tragiškosios dilemos” pranašus ir aukštai iškėlę socializmo vėliavą nešėme į darbo mases, tikrai turime kuo didžiuotis.

Mums, Amerikos pažangiesiems lietuviams, ypač džiugu, kad ir mūsų senoji tėvynė prieš dvidešimt metų pasirinko socializmo kelią. Būdama tarybinių tautų šeimoje, su viltimi, ryžtu ir pasididžiavimu nešdama aukštai iškėlusį socializmo vėliavą, ji septynmyliais žingsniais žengia į naują, laimingą rytojų.

PAŠEŠUPĖLIAIS

Pašešupėliais žaliais rasotais
Kadaise braidėm nušviete dviese.
Ten mano irgi kadai svajota,
Kaip bendro ūkio vagas čia tiesim.

Pašešupėliais laukai kvietiniai,
Ragaišių žemė, baltų pyragų.
Ar kartą pirmą, ar paskutinį
Ten myli—kraujas jaunai vis dega.

Pašešupėliais žiedu žiegeliai.
Lakštutės gojuos saldžiai lakštuoja.
Kas myli—džiaugsmo čia tam iki valiai.

Tik vieno trūko: laisvės artojam.
Dabar, kai laisvės saulužė kėlės,—
Bus da smagiau čia, pašešupėliais.

Liudas Gira

1944. VIII, 8.

LIETUVA PASTOLIUOSE

Myliu tavo jauną laiką —
 Šaunantį bėgiką šuoliais.
 Myliu tave darbščią, tvirtą, sveiką,
 Lipančią statybose aukštyn pastoliais.
 Išauginusi pastolių tankų mišką,
 Tu lipi apsidairyti plataus pasaulio.
 Prakaito lašeliai — tavo auksas — tyška.
 Kaktoje rasoja tau milijonai sauliu.
 Nusimetus vakarykščią kaimišką sermėgą,
 Nusimetus skurdą, amžių negeroves,
 Atgavai jaunystę, grožį, džiaugsmą, jėgą,
 Dideliems darbams pasiraitei rankoves.
 Saulė — aukso sviedinys — šalin atšoka
 Nuo galingų tavo rankų raumenų,
 Kai kranu keli pastoliuosna sunkoką
 Krūvį — plytų, geležies ir akmenų...

Myliu tavo veidą, nors ir suodiną,
 Nors išgraužtą dulkių ir cemento.
 Rūpestinga ir darbšti tu, motina,
 Augini pastoliuose ant jūros kranto
 Ir gamyklų korpusus, ir kaminus,
 Ir hesus beri mums iš pūslėtų rankų,
 Ir laikai sunkius Istorijos egzaminus,
 Šiais pastoliais lipdama į dangų.
 Nuskriaudė tave labai pikta Istorija,
 Neprikėlė darbui ji laiku iš miego.
 Ir todėl užbėgti už akių tu nori jai,
 Ir surasti laiką, tą, kuris kažkur pabėgo...
 Nes žinai, kad vertas tas gyvenimo,
 Kas jį stato. Tas laimės pasaulį.
 Nuo pastolių miško, čia, prie Nemuno,
 Tu žiūri į šviesią ateitį — kaip saulę...
 Tavo akys aiškios, giedrios, mėlynos.
 Šypsena jau nepaleidžia tavo lūpų.
 Tu suspėsi, nors ir pasivėlinus
 Su visais, kurie į laimę skuba...

Myliu tavo valią, tavo ryžtą,
 Tavo gerą širdį, raumeningą ranką.
 Ateitis nuo tų tik nusigrįžta,
 Kas vilties sulaukti jos netenka.
 Tu širdy, žinau, nešioji viltį
 Pamatyti išsvajotus tolius.
 Ir mūrinė nori tu pakilti,
 Būk laiminga, Lietuva pastoliuos...
 Tave vėjas plaiksto, prausia lietūs.
 Bet pastoliai vis aukščiau pakyla.
 Saulė, tavo veido prakaitą palietus,

I mažiausias saulutes suskyla...
 Nuo kaktos šimtai saulučių liejas,
 Kai kranais keli į aukštį bloką.
 O pastolių arfa groja laisvas vėjas,
 Neša tavo dainą, barsto sveiką juoką.
 Pasišiaušė gintarinis krantas
 Šių pastolių, hesų, korpusų galingų
 Durtuvais, kurie kasdien galandas
 Ir tiesiog į priešų širdį sminga...

Myliu tave jauną, tvirtą, sveiką,
 Laiką lenkiančią drąsiausiu šuoliu,
 Laikančią tvirtai ant rankų Taiką
 Tartum kūdikį, iškeltą virš pastolių.
 Myliu žvelgiančią tave į aiškius tolius
 Lietuva tu — Lietuva pastoliuos!..

E. Mieželaitis

Sukasi žemė į rytus

Sukasi žemė... Gili to prasmė, —
 Motina žemė gražėja kasmet,
 Veidą atskleidžia plačiau ir plačiau, —
 žeme, judėki kas metai greičiau!

Azija tiesia asfalto kelius,
 Kasa per lygumas griovius gilius;
 Dykumos šiausias rausvais kaminiais, —
 Rytmečio sese, gyvuok amžinai!

Užteka saulė vergovės kraštuos —
 Afrika meta nuo kaklo varžtus;
 Milžinas kelias iš miego gilaus, —
 Ranką pagalbos paduoki, brolau!

Kyla Amerika — josios eilė,
 Kuboj pražyodus pirmoji gėlė
 Požemiu leidžia laisvės šaknis, —
 Ryt išsiverš sukilimų ugnis.

žemėje laisvės nebus be aukų,
 Laisvės, brolau, nepasiekt be draugų, —
 Azija, Afrika — žemė visa
 Skrieja su saule, kur veda tiesa.

Sukasi žemė į rytus, draugai,
 Slepias į sutemas skriaudos, vargai,
 Laisvė, brolybė arčiau ir arčiau, —
 Tautos, į koją,
 į kairę,

tvirčiau!

Teofilis Tilvytis

APIE RELIGIJĄ IR MORALĘ

J. RAGAUSKAS

Tikintieji tėvai paprastai ir vaikus auklėja tikinčiais. Tai suprantama: tėvai perduoda vaikams savo kalbą, savo papročius, savo pažiūras ir savo religinius įsitikinimus.

Tačiau tikintieji tėvai savo vaikus stengiasi išauklėti tikinčiais dar ir dėl to, kad jų nuomone, religija padedanti žmogui dorai gyventi. Žmogus be religijos, pasak jų, esąs ir be moralės: netikėdamas dievu ir jo nebijodamas, žmogus nebeturįs jokios dorovės.

Argi iš tikrųjų taip yra? Argi be religijos žmogus negali būti doras? Ir koks yra religijos santykis su morale?

Visų pirma ne religija padaro žmogų dorą. Juk ilgus amžius pasaulyje egzistavo religija, tūkstančius metų visuomenė buvo auklėjama religine dvasia, tačiau ji pasirodė esanti bejėgė perauklėti žmones. Nepaisant tokių religinės dorovės įsakymų, kaip "nevak", "nemeluok", "nežudyk", "nepaleistuvauk" ir pan., vagys, melagiai, žmogžudžiai, ištvirkėliai, plėšikai, išnaudotojai ir kitokie nusikaltėliai neišnyko. Būdinga net tai, kad visokios rūšies blogybės visada klestėjo ne tiek tikinčioje liaudyje, kiek jos tikėjimo ir doros mokytojų bei vadovų — dvasininkų, kunigų ir vienuolių — tarpe. Pavyzdžių nereikia toli ieškoti: dvasininkų gobšumas, girtavimas, ištvirkavimas ir kitos nedorybės, nors ir stropiai slepiamos nuo visuomenės, jai gerai žinomos. O kokių šlykščių dalykų pilna viduramžių vienuolynų, aukštųjų bažnyčios dvasininkų, popiežių istorija!

Priešingai, religija, užuot dorinusi žmones, daugeliu atvejų tikinčiuosius demoralizuoja. Krikščionybė moko, kad pats žmogus savo jėgomis nieko gero negalįs padaryti. Vienintelis dalykas, kurį žmogus gali padaryti pats vienas be dievo pagalbos — tai nuodėmė. O kiekvienas geras darbas tampa geru tik Kristaus nuopelnų dėka. Todėl, moko krikščionių dvasininkai, visą

viltį reikia dėti į Kristų — žmonių atpirkėją ir išganytoją.

Ką tai reiškia praktikoje

Praktinė tokio mokymo reikšmė yra ta, kad nuvertinami paties žmogaus veiksmai, jam įteigiama mintis, kad "geri norai" lygūs "geriems darbams". Krikščionybė skelbia, kad viskas iš anksto nulemta paslaptinių jėgų, kad viskas priklauso nuo dievo valios. O jeigu taip, tai ar iš viso bevarta žmogui veikti, stengtis, kovoti dėl geresnio gyvenimo, vystyti mokslus, techniką?

Tikroji išmintis, pasak religijos, — paniekinti pasaulį, nusigręžti nuo jo, išsižadėti savęs, atgailauti, kentėti ir pasikliauti Kristumi. Todėl jau pirmaisiais krikščionybės amžiais prasidėjo beveik masinis vergų ir vargšų, nusivylusių savo sunkia dalia, traukimas į dykumas, atsiskyrimas nuo pasaulio ir pasyvus gyvenimas. Iš tų atsiskyrėlių-anachoretų ilgai susiformavo vienuolynai. Pasyvų vienuoliškąjį gyvenimą katalikų bažnyčia ir dabar tebevadina tobuluoju gyvenimo būdu.

Aplamai, religija, o ypač krikščionybė, į gyvenimą žiūri kaip į tam tikrą blogybę, kuri yra tik tiek verta, kiek ji padeda žmogui "pasiekti amžinąją laimę danguje". Todėl žmogaus mirties diena bažnytinės liturgijos kalba ir vadinama jo gimimo diena — dies natalitiae. Visas žmogaus gyvenimas turįs būti, pasak bažnyčios, pasiruošimas "laimingai mirčiai".

Ir čia krikščionių religija skelbia dar vieną tikinčiuosius demoralizuojančią mintį: žmogaus amžinybę nulemiaš mirties momentas. Nesvarbu, ar žmogus gyvena dorai ar nedorai — svarbu tai, kaip jis miršta: jeigu jis miršta, būdamas dievo malonėje, būsiąs išganytas, o jeigu miršta nuodėmingas, būsiąs pasmerktas. Dorą žmogų galinti amžinai pražudyti viena vienintelė prieš mirtį padaryta nuodėmė, o nedorėlį galinti išgelbėti paskutinioji jo gyvenimo

akimirka: jei prieš mirtį jis atliks išpažintį, tai per ją taps išteisintas. Pagaliau nereikia net išpažinties — užtenka gailėsčio už nuodėmes, ir dievas atleidžia nusikaltėliui visas jo kaltes.

Su apgavyystėmis į "dangų"

Argi toks mokymas nedemoralizuoja tikinčiųjų? Ar neskatina jų piktnaudžiauti tokiu begaliniu dievo "gailėstingumu"? Jau pirmaisiais krikščionybės amžiais atsiradavo tokių "gudruolių" (daugiausia, žinoma, iš didikų tarpo), kurie prisidėdavo prie krikščionių bendruomenės, ruošdavosi krikštui, bet tą "pasiruošimą" tyčia užtesdavo ir krikštą atidėliodavo ligi savo mirties, kad iš karto nušautų du zuikius: iki valiai pasinaudotų šio gyvenimo malonumais, o po mirties tiesiai nukaktų į "ano gyvenimo" linksmybes... Mat, pasak katalikų bažnyčios, žmogaus, mirusio tuojau po krikšto, siela einanti stačiai į dangų.

Krikščionybė kalte kala tikintiesiems mintį, kad reikia niekinti šį pasaulį, nesirūpinti rytdiena, bet, išsižadėjus savęs ir pasaulio, gyventi asketiškai, marinti savo kūną, kuris esąs labiau linkęs į blogą negu į gerą ir t.t. Žmogus žemėje esąs tiktai keleivis: jis, išėjęs iš kūrėjo-dievo rankų, vėl grįžtąs atgal pas jį. Todėl žemė esanti ne tikroji žmogaus tėvynė, bet jo ištrėmimo vieta.

Šis religijos mokymas yra labai žalingas arba, kitaip sakant, nenormalus: išnaudotojų santvarkoje jis verčia engiamą darbo žmogų susitaikyti su savo skurdžia ir beteise padėtimi; socialistinėje visuomenėje šis mokymas trukdo tikintiesiems tapti sąmoningais komunizmo kūrėjais žemėje.

Iš šio religijos mokymo seka daug praktiškų patarimų, kurių neprotingumas, rodos, yra toks akivaizdus, kad reikia tik stebėtis, kaip tikintieji jais nepasipiktina.

Pavyzdžiui, visiems katalikams yra gerai žinomas evangelijos patarimas nesirūpinti, ką valgysime ir kuo vilkėsime. Juk tai toks neprotingas patarimas, kad jo nesilaiko nė patys tikintieji, kurie, kaip ir netikintieji, rūpinasi, ką valgys ir kuo apsivilks. Beje, ir vėl reikia pastebėti, kad tuo ypatingai rūpinasi tikinčiųjų mokytojai — kunigai, ku-

rie, kaip žinoma, visada daug geriau gyvena už tikinčiąją liaudį.

Kova su piktu

Arba štai kitas evangelijos patarimas: "Nesipriešinkite piktam". Rodos, labai aiškiai pasakyta, bet oficialūs biblijos komentatoriai šiuos žodžius dar paaiškina: "Nesipriešinkite piktam, t. y. kantriai nukęskite skriaudą... Aukščiausias tobulumo laipsnis yra nesipriešinti piktadariams".

Pamėginkime įsivaizduoti, kaip atrodytų pasaulis, jeigu žmonės imtų vadovautis šiuo religijos patarimu. Juk nesipriešinti piktam — reiškia palikti laisvas rankas visiems sukčiams, spekuliantams, apgavikams, tinginiams, išnaudotojams; tai reiškia atidaryti kalėjimų duris ir paleisti į laisvę visus nusikaltėlius: žmogžudžius, plėšikus, banditus; tai reiškia pateisinti kapitalistinėse šalyse esančią rasinę diskriminaciją, plėšikavimą kolonijose, ginkluotas imperialistų intervencijas, siekiant užgniaužti pavergtųjų tautų išsivaduojamąją kovą; tai reiškia užmerkti akis prieš imperialistinių šalių ruošiamą atominį-vandenilinį karą...

Teigimas, kad "Aukščiausias tobulumo laipsnis — nesipriešinti piktadariams", — sveiko proto žmogui atrodo kaip nevykęs mėginimas pajuokauti, o gal greičiau bepročio svaičiojimas. Iš tikrųjų — tai nuosekliai ir atkakliai krikščionybės propaguojamas dorovės principas, atspindintis išnaudotojų interesus. Evangelijose randame ir daugiau panašių Kristaus pamokymų: "Kas tave užgavo per dešinį skruostą, atsuk tam ir kairį", "Kas atima iš tavęs apsiaustą, negink jam ir švarko".

Toks religijos mokymas suklaidina tikinčiuosius, įteigia jiems mintį, kad žemėje žmogus negali būti laimingas, nes čia jam lemta kentėti, vargti, kad reikia nepasitikėti savo jėgomis, bet melstis, atgailauti, pasikliauti dievu, laukti iš jo įvairių malonių ir panašiai.

Visa tai prieštarauja tikrovei ir sveikam protui. Mokslas sako, kad žmogaus, kaip ir visų kitų gyvų būtybių, gyvenimas prasideda ir baigiasi čia, žemėje, kad nėra jokio pomirtinio gyvenimo. O jeigu taip, tai žemė yra tikroji mūsų gyvenimo vieta, ku-

rią mes turime ir galime padaryti laiminga visų mūsų tėvyne. Mokslas nurodo būdus ir priemones, kaip šį tikslą pasiekti: visų pirma reikia likviduoti išnaudotojų santvarką — visų socialinių blogybių šaltinį, pašalinti išnaudotojų klasę ir savo likimo tvarkymą paimti patiems darbo žmonėms.

Vadinasi, žmogus turi atkreipti dėmesį kaip tik į šį pasaulį, kurį religija moko niekinti ir užmiršti. Mes turime vystyti mokslus ir techniką, vis labiau apvaldyti gamtą, jos jėgas pajungti sau, kurti šviesesnį ir lengvesnį gyvenimą žemėje.

Mūsų vaidmuo

Neretai tenka išgirsti pasakymą: "Kaip radome, taip ir paliksime!" Dažniausiai taip kalba tikintieji žmonės.

Nesunku suprasti, kodėl šis pasakymas yra visiškai neteisingas. Jeigu jis būtų teisingas, tai mes ir dabar tebebūtume laukiniai kaip ir mūsų protėviai, gyvenę prieš dešimtis tūkstančių metų.

Daugeliui iš mūsų gimstant, dar nebuvo reaktyvinių lėktuvų, kurie dabar skraido padangėmis, autobusų, kuriais mes naudojames, nei radijo, nei televizijos, nei atominės energijos, nei pagaliau daugelio tų mokslų šakų, kurios šiandien egzistuoja ir toliau vystosi.

Vadinasi, tik per vienos kartos gyvenimą kiek daug yra įvykę pasikeitimų, kurie žymiai palengvino žmonių buitį ir atvėrė šviesias perspektyvas ateičiai. Juk mokslui ir technikai vystytis nėra ribų! Milžiniškos, tiesiog neįsivaizduojamos galimybės padeda žmogui kurti geresnį, laimingesnį gyvenimą. Tik reikia visą žemę, visus jos turmus paimti patiems darbo žmonėms į savo rankas, padaryti galą karų grėsmei, mokslą ir techniką nukreipti darbo žmonių interesams tarnauti.

Karus religija vadina "dievo rykšte" nuodėmingai žmonijai bausti. Nesąmonė! Čia ypač ryškiai pasireiškia religijos amoralumas. Tikroji imperialistinių karų priežastis — valdančiosios išnaudotojų klasės, kurios sukelia karus, siekdamos pralobti, įsigyti daugiau svetimų žemių, daugiau žemės turty. Visame pasaulyje likvidavus išnaudotojų klasę, nebebus priešišku klasių, ne-

bebus ir skirtingų interesų, nes viso pasaulio darbo žmonių klasės interesai yra vienodi: ramiai dirbti ir savo darbo vaisiais naudotis.

Teisinguoju keliu

Neginčijame, kad tikintis žmogus gali būti doras ir sąžiningas tarybinis pilietis. Juk ir tikintieji, be religinės moralės dėsnių, pripažįsta taip pat ir valstybės įstatymus, jie žino ir komunistinės moralės principus. Bet kadangi religinė ir materialistinė pasaulėžiūra, būdamos viena kitai iš esmės priešingos, diktuoja žmogui skirtingas gyvenimo taisykles, tai tikinčiajam jo pasaulėžiūra trukdo suprasti ir teisingai įvertinti materialistinė pasaulėžiūra pagrįstus komunistinės moralės dėsnius.

Vadinasi, religija ir religinė moralė socialistinėje visuomenėje yra stabdis žengiant į komunizmą. Ji nuodija tikinčiųjų tarybinių žmonių sąmonę, nukreipdama jų dėmesį nuo tikrovės į fantastinį pasaulį, skiepija silpnumo, bejėgiškumo jausmą, žlugdo jų iniciatyvą, aktyvumą ir įteigia mintį apie žmogaus priklausomybę nuo nesamų antgamtinių jėgų.

Dėl to labai svarbu tarybiniam žmogui suprasti religinės pasaulėžiūros priešingumą mokslui ir religinės moralės reakcingumą, susidaryti teisingą mokslinę materialistinę pasaulėžiūrą ir vadovautis šia pasaulėžiūra pagrįsta komunistine morale.

DALYBOS...

Ko gi žvelgi taip man į akis?
Jos ne viską tau pasakys...

Vien saulę, gėles regėsi jose.
Vien žydras dangus atsišvies akyse.

Imk saulę, gėles... O šešėliai juodi
Tegu liks man vienam... Lai slypi širdy...

Meilė džiaugsmą dalina pusiau,
Liūdesį—visą pasiima sau...

1958 m.

Alg. Baltakis

RAŠYTOJAS DASHIELL HAMMETT

Šių metų sausio 10 dieną vienoje New Yorko ligoninėje mirė vienas įžymiausių Amerikos rašytojų, Dashiell Hammett. Mirė sulaukęs 66 metų. Tai buvo ne tik rašytojas, bet ir veikėjas, ir kovotojas už pažangias idėjas. Hammett gimė Marylando valstijoje. Tik 13 metų berniukas turėjo apleisti mokyklą ir išeiti į pasaulį sau gyvenimą pelnyti. Buvo priverstas dirbti ten, kur gavo darbą. Savo laiku net aštuonerius metus jis tarnavo garsiojoje Pinkertono šnipų agentūroje. Kaip tik tas, matyt, ir davė jam temą jo kūrybai. Greitu laiku jis pasižymėjo kaip misteriškų detektyviškų apysakų rašytojas. Jo plačiausiai žinomos



novelės "The Maltese Falcon," "The Glass Key", "The Dain Curse", "Red Harvest" ir "The Thin Man". Nemažai jo kūryba pasinaudojo televizijos ir radijo tinklai. Jo kūryba paremti tokie charakteriai, kaip "Sam Spade", "Fat Man" ir "Thin Man".

Bet Hammett nepasitenkino tik rašymu. Pirmajame pasauliniame kare jis patyrė ir

pamatė visus karo žiaurumus. Kai kilo Antrasis pasaulinis karas ir kai išryškėjo, jog šis karas yra karas prieš fašizmą, Hammett liuosnoriai įstojo į Jungtinių Valstijų armiją ir joje ištarnavo dvejus metus. Šis karas dar labiau pagilino jame įsitikinimą, jog žmonijos lūkesčiai laisvos, laimingos ir šviesios ateities gali išsipildyti tiktai pašalinus kapitalizmą, tik panaikinus žmogaus išnaudojimą žmogumi. Ir štai mes šitą populiarų rašytoją randame Amerikos pažangių žmonių gretose kovojant prieš makartizmą, prieš reakciją. Jis įeina į Civilinių teisių kongresą, kuris stengiasi sukelti pinigų išėmimui iš kalėjimo nuteistų komunistinio sąjūdžio vadų. Kongreso vadus pradeda makartistai persekioti. Už atsisakymą išduoti vardus tų, kurie aukojo bei skolino pinigų išėmimui komunistų vadų iš kalėjimo, rašytojas Hammett baudžiamas šešių mėnesių kalėjimu.

Dar daugiau: tuojau televizijos ir radijo tinklai paskelbia jam boikotą, atsisako naudotis jo kūriniais ir įtraukia jį į savo "juodąjį sąrašą" kartu su visa eile kitų pažangių rašytojų. Pašaukia jį senatorius McCarthy kongresinis komitetas ir pareikalauja iš jo politinės išpažinties. Vadovaudamasis Konstitucijos Penktuoju pataisymu, Hammett atsisako su komitetu rokuotis. Iš karinio štabo išeina įsakymas, kad tuojau būtų išmestos laukan visos Hammetto knygos iš Amerikos bibliotekų užsieniuose. Tik tai 1953 metais tos knygų tapo į bibliotekas sugrąžintos, kai išgirdęs net prezidentas Eisenhoweris pasipiktino ir pareiškė, kad jis labai gerbia Hammetto knygas.

Ir štai šio tauraus ir pažangaus amerikiečio nebesiranda gyvųjų tarpe. Kaip veterano, velionio palaikai palaidoti Arlingtono tautinėse kapinėse. Paskutinį kartą atsisveikinant su rašytoju, jo ilgametė draugė Lillian Hellman, tarp kitko, pasakė:

"Dashiell rašė apie prievartą, bet jis jos neapkentė... Jis tikėjo žmogaus teise į kiltumą ir niekad per tuos ilgus savo gyvenimo metus jis niekam nepataikavo. Jis niekad nemelavo, niekad neapgaudinėjo, niekad nekeliaklupčiojo..." **Salietis**

Įdomus dokumentas iš praeities

(Iš mūsų istorijos)

Kalbant apie mūsų Amerikos lietuvių pažangiosios visuomenės praeitį, nė valandėlei negalima išleisti iš galvos fakto, jog į ją visuomet labai daug įtakos turėjo Lietuvoje liaudies kovos už laisvę. Ypač anais senais laikais, laikais 1905-1906 m. revoliucijos Rusijoje, kiekvienas Lietuvos žmonių pasijudėjimas buvo giliausiai jaučiamas čionai pažangiuose lietuviuose. Tai ryškiausiai atsispindi sename Lietuvių Socialistų Sąjungos organe "Kovoje". Laikraštis plačiausiai teikdavo žinių iš Lietuvos Socialdemokratų Partijos veiklos ir didžiausiomis pastangomis telkdavo Amerikos lietuvių paramą Lietuvos kovojantiems žmonėms.

Žemiau dedame vieną ištisą LSDP atsišaukimą į Amerikos lietuvius. Tai įdomus dokumentas. Viena, jis plačiai nušviečia 1906 m. padėtį Lietuvoje. Antra, jame randame ugningą atsišaukimą į Amerikos pažangius lietuvius su ginklais rankose grįžti į Lietuvą kovai prieš carizmą. Niekur nerandame žinių apie atsiliepinimus į tą atsišaukimą. Vargiai nors vienas paklausė raginimo ir sugrįžo į Lietuvą. Bet šiandien, po tiek daug metų, įdomus toks klausimas: Kaip mūsų pažangiosios lietuvių visuomenės istorija dabar atrodytų, jeigu 1906 metais Lietuvos Socialdemokratų Partijos atsišaukimas būtų buvęs plačiausiai priimtas ir jeigu bent šimtas kitas geriausių, kovingiausių pažangiečių būtų sugrįžę į Lietuvą?

Kaip ten bebūtų, ši nepaprastą dokumentą skaitome pakankamai svarbiu patiekti žurnalo "Šviesos" skaitytojams.—

Red.

Į AMERIKOS LIETUVIUS

Draugai! Jūs iškeliavusieji į tolimą, laisvės šalį, gal jau užmiršote, kas tai yra vargingam žmogui vilkti kietą ir kruviną caro jungą. Galime jums tai priminti ir paaiš-

kinti. Galime jums iš kiekvienos vietos žmogaus krauju rašyti apie caro valdžios šunybes, nes to kraujo mūsų budeliai kas dieną pralieja visur, po miestus ir kaimus, dideliais klanais...

Caro valdžia pasiuto iš baimės ir įnirtimo. Ji drebėdama matė, kaip iš visų galų ir kraštų caro valstybės sukilo darbininkai ir valsčionys (valstiečiai). Ji susitraukus žiūrėjo, kaip augo revoliucija. Ji buvo priversta duoti viena po kitai reikalingas mums laisves: sąžinės, žodžio, susirinkimų, susivienijimų, streikų, ypotos ir gyvenimų (tribų) nepaliečiamybę. Ramindama valsčionis, ji pažadėjo panaikinti "vykopus" (išpirkimo mokesčius), tildydama mažžemius ir bežemius ji žada jiems duoti žemės. Norėdama visus suvilioti valdžia skubinasi greičiau sušaukti iš žmonių atstovų "dumą", tokį parlamentą, kurs gintų caro valdžią prieš žmones.

Darbininkų luomas ir valsčionys dėlto nesidavė apgauti caro bernams. Žodžio, spaudos ir susirinkimų laisvės buvo vien tam sunaudota, kad parodyti plačiausioms žmonių minioms caro ir jo valdžios šunybes ir paaiškinti, kaip ta caro valdžia reikia išgriauti. Draugovių laisvė leido tuojaus sutraukti ir suvienyti visas susipratusias proletariato spėkas. Šviesdamiesi darbo žmonės vienok neužmiršo, kad kraugeriuvi Mikalojui II tarnauja dar ginkluoti tamsių kareivių pulkai su policija ir žandarmerija. Jie suprato, kad ginkluotą priešą apgalvoti pasieks tik ginklu ir ėmė patyloms ruošti savo terionims karabirus, revolverius ir bombas.

Judėjimas augo. Platindamasis vis tolyn ir tolyn tas judėjimas sukildino vienintelę spėką, bepasilikusią tarnauti carui, — kariuomenę ir patraukė ją stoti ant darbininkų pusės. Sukruto prieš vyriausybę pulkai Sevastopolyje, Odesoj, Maskvoj, Kronštate, Grodne, Kaune, Suvalkuose, Charkove, Kijeve ir daugelyj kitų vietų. Kazarmėse ėmė vis tankiau ir tankiau girdėtis riksmi: "Šalin caro valdžia!"

Tuomet caro valdžia pamatė, bene pirmą kartą, kaip atsirado, jog jai iš baimės plaukai ant galvos pasišiaušė, nes aiškiai pajuto galą besiartinant. Varguolių terionys, įsigalėję apgauliais ir suktybėmis, dėlto susigriebė, kaip gelbėtis nuo žmonių keršto. Jie pažadėjo kareiviams didesnę algą, geresnį užlaikymą ir apsiėjimą. Jie pasistengė košės šaukštu papirkti dar kokiam laikui mūsų pačių vaikus ir brolius, kad su jų pagalba užgniaužti revoliuciją. Jau prasidėjo skerdynės. Caro kareiviai šį kartą dar priveikė Maskvos darbininkus, nugalabino ir sužeidė apie 15,000 žmonių, armotomis (kanuolėmis) suardė šimtus namų ir siautė po miestą, kaip pasiutę žvėrys. Visuose didesniuose Rusijos miestuose vėl atsirado žandarai ir šnipai ir vėl kasdien areštuoja tūkstančiais. Berods visoj caro valstybėj nebėra kalėjimo, kuris nebūtų prikimštas valdžios priešais. Nepraėina diena, kad keliose dešimtyse pavių ar miestų nebūtų apšauktas karės padėjimas (metas). Į caro generolų rankas atiduota Lenkija, Lietuva, Latvija, Estai, Kaukazas, Rusijos pietinė šalis, Sibiro gelžkelis su aplinkiais ir daugybė miestų pačioj Rusijoje. O juk ten, kur yra karės padėjimas, turtas ir gyvastis milijonų žmonių priguli nuo ūpo mundieruoto bašibuzuko. Ten miestų gatvėmis ir po kaimus daužosi girtų kazokų ir dragunų pulkai, kurie medžioja žmones ir šaudo juos savo pasilinksminimams.

Paklauskite, kas dedasi Lietuvoje?

Lietuvoj taip pat revoliucija. Ir Lietuvoj proletariatas su valsčionimis kartu laisvę perkasi krauju. Nebemokame caro valdžiai mokesčių. Uždarėme ar sudaužėme caro monopolius kuone visoj Lietuvoj. Atstatėm nuo vietų ir daugelyj vietų visai išvarėme urėdninkus, pristavus, žandarus, zemsčius, valsčių raštininkus, rusus mokytojus pradinį mokyklų, staršinas, caro bernų pastatytus ir begėdiškus valsčių teismus (sūdus). Įvedėme naują tvarką (rėdą). Daugelyj vietų jau sutaisėm beluominius valsčius, prie kurių prisideda visi valsčiaus gyventojai — dvarponiai, bežemiai, ūkininkai, lietuviai, rusai, žydai — neskiriant tautos ir tikėjimo. Valsčiams rėdyti visi suaugę valsčiaus gyventojai, išsirinko valsčiaus komite-

tus, išsirinko teismus, vaikams mokyti parsikvietė tinkamus žmones, patys apsidėjo mokesčiais, žodžiu, paėmė savo reikalus į savo rankas.

Judėjimas vis augo. Ne už ilgo jis jau būtų nebetilpęs valsčiaus ribose, būtų apsiautęs pavietus, rėdybas (gubernijas), visą mūsų kraštą — Lietuvą, kad joje savarankiškai viską įsitaisyti, kaip būtų naudinga darbininkams ir mažaturčiams.

Ir štai, kaip visuomet, skersai kelio vargdienių luomui stoji kruvinas apuokas—caro valdžia. Gruodžio pradžioj praėjusių metų Kauno rėdyboj valdžia sutaisė kelis būrius kareivių iš pėstininkų, dragūnų, artilerijos, ir paleido juos "maištą" tildyti. Dabar "maištas" tildomas. Ginkluota, tamsi ir nugirdyta galvažudžių gauja, vedama policijos ir aficierių, eina iš miestelio į miestelį, iš kaimo į kaimą, palikdama užpakalyj žmonių kraują, ašaras, išplėstus, armotom sudaužytus namus, kai kur net pelenus. Visi valsčių išrinkti raštininkai, mokytojai, komitetų sąnariai, visi prakilnesni žmonės bei prieš policiją nusidėjusieji, gaudomi, žvėriškai mušami ir vežami į Kauno kalėjimą. Jau išplėsti miesteliai: Abeliai, Panemunis, Rokiškis, Kupiškis, Vabalninkai, Šimonys, Traškūnai, Andrioniškis, Viešinta, Anykščiai, Žagarė, Sasnava, Papilė, Kuršėnai, Mažeikiai, Sedai, Alsėdžiai, Salantai, Plungė, Joniškis ir dar daug daug kitų... Tas pats beveik dedasi Suvalkų rėdyboj. Visur Lietuvoj norima girtus kareivius pastatyti aukščiausiais ponais, visur jie vagia, muša, naikina turtą. Kauno kalėjimas prikimštas visai, caro bernai neseniai išleido apie 70 vagių ir galvažudžių, kad padaryti vietą politiškiesiems. Žmonėse silpno būdo ir susipramito, iš baimės tematančiuose tik dragūnų nagaikas, ant jų galvų iškeltas, atsirado krūtinėj abejonė, kad tik žvėrys viršaus ant žmonių nepaimtų, pradėjo augti nuomonė, kad caro valdžia — nepriveikiamas milžinas, kad prieš ją nepapūsi.

O vienok iš tikrųjų artinasi galas kruviniems budeliams. Caro valdžiai nebeužtenka pinigų ir nebegauna jų iš kur pasiskolinti. Kuomet ji išleis paskutinį skatiką, susilauks ir paskutinių dienų,— jog ir ge-

riausi jos šunys nepalakinti liausis gynę despotus.

Skaičius priešų vyriausybei vis auga. Iš Mandžurijos grįžta nuvarginta, bet pilna keršto armija, pasiruošusi stoti į mūšį prieš tikruosius tėvynės priešus — caro činauninkus ir generolus. Latvijoje ir Estuose revoliucionieriai beveik visur paėmė į savo rankas visą kraštą, laukan veja ne tik caro tarnus, bet ir caro kariuomenę, savaip namie įsitaisydami. Ant Kaukazo vėl ginkluotas sukilimas. Lenkijoje nepasiliauna kruvina kova. Rusijoje caro budeliai vos vos suspėjo krauju užgesinti revoliucijos liepsną.

Jau caro valdžia tempiasi iš paskutinės, o milijonai slėgiamųjų ir darbininkų dar tik keliai ir į vieną vietą sutraukia savo spėkas. Liejamas darbininkų kraujas ne gesina, bet tik žarsto revoliucijos ugnį. Vietoj vieno užmušto atsiranda dešimtys keršyti galvažudžiams. Jeigu proletarai šiandien dar kai-kur pasiduoda savo priešui, tai vien dėl to, kad ryt vėl pasikelt, tik sustiprėjus ir dvigubai skaitlingesnėse eilėse. Dėl nuolatinių skerdynių ir valdžios žvėriškumo, dėl visiško iširimo gyvenimo ir kas kart didesnio vargo, auga kerštas prieš terionis plačiausiose vargdienių miniose. Jau nebetoli laikas, kuomet visa neapmata car valstija pavirs į karės lauką, kur darbo žmonės galutinai atsirokuos su savo prispaudėjais ir skriaudikais.

Lietuvos proletariatas mokės atrasti priderančią sau vietą tame mūšyje skriaudžiamųjų su tranais. Reikia vienok pasirūpinti, kad kraujas jo nebūtų veltui liejamas. Juo geriau bus susipratus Lietuvos liaudis, juo geresnius ginklus įstengs ji gauti, mūšin einant, tuom mirtingesnį smūgį paleis ji priešo krūtinėn ir veikiau sutrins caro valdžią.

Bet aiškiau to susipratimo ir tų ginklų pas mus toli gražu neužtenka. Ir kas mums gali ateiti pagalbon? Mūsų dvarponiai, kaip ir buržuazija viso svieta, tik tuomet drąsi, kuomet jai reikia išplėsti ir pasisavinti darbininkų rankomis uždirbti turtai. Dvarponiai (mūsų) pirmieji išlys iš savo urvų, kad užimti vietas Vilniaus seime, kai darbininkų rankomis bus iš mūsų krašto

iššluotos paskutinės senosios tvarkos šiukšlės ir Lietuvos gyventojai bus pakviesti įsitaisyti naują gyvenimą. Bet dabar dvarponių nesimatyti. Jie sėdi namie ir dreba. Jie puola prie socialdemokratų, kad juos apgintų, kuomet mato, kad darbininkai pradeda viršų imti. Jie šaukiasi prie caro valdžios ir parsikviečia kazokus prieš tuos pačius socialdemokratų, kuomet pajunta, kad jos vyriausybė yra bent kiek sustiprėjusi. Jie visuomet slepiasi už stipresniojo nugaros, bet patys prie kovos neprisidės. Tranų veislė visur ir visuomet yra vienoda. Nedaug geresni už bajorus ir mūsų kunigai. Tik menka jų dalelė įstojo dabar žmonių eilėse. Dauguma ar ramiai sau sėdi klebonijose, ar net keikia tuos, kurie kelia maištą prieš dievo pastatytą valdžią. Tik Lietuvos varguoliai, darbininkai ir mažaturčiai, daugiausia šiandien skriaudžiami ir labiausiai jieškant sau palengvinimų, drąsiai stoja kovon su ištivirkėlių valdžia.

Tik Lietuvos Socialdemokratų Partija stoji Lietuvos proletarų vadove, eina vienoje su jais eilėse ir drauge neša kovos sunkenybes.

Bet mums spėkų reikia daugiau. Kuomet sukilsta dešimt tūkstančių, reikalinga tiek pat ginklų ir šimtai susipratusių, drąsių žmonių. Suprantame, jog artinasi atsilyginimo diena ir skubinamės sudrūtinti kovojančių eiles. Todėl, vardan Lietuvos proletarijato, šaukiame prie visų Lietuvos valstiečių, kurių širdyse dar neužgeso meilė dėl vargstančio artimo. Kreipiamės visų pirma į Jus, Amerikos Lietuviai! Visuomet šelpdavote sudraskytuosius caro erelio nagais savo brolius, visuomet remdavote mūsų judėjimą.

Neatsisakykite ir dabar ir pasiskubinkite su pagalba!

Kas turite šviesias galvas, karštą ir drąsą širdį, grįžkite Tėvynėn! Kas pamylėjote laisvę ir jos naudingumą dėl darbininkų luomo ištyrėte, ateikite už laisvę kariautų. Jūsų čia laukia nors kruvinas, bet šventas darbas. Važiuodami vežkitės ginklus, nes pas mus daugiau širdies keršto, negu gerų šaudyklių ir revolverių. Kas negalite važiuoti, šelpkite revoliuciją, kaip įmanyda-

Vyt. RUDOKAS

Vieno beržo likimas

Sveika brangi Aukštaičių žeme,
Senuolių prakaitu įmirkus!
Čionai širdis kaip gaivą semia
Dainų dainas iš tėvo pirkios.

Daina atsklinda iš arimų.
Kažkur toli suloja šunes...
Prie kelio posūkio sau rymo
Skarotas beržas be viršūnės.

Man įdomu, kas jam nutiko.
Senuką paveju kaip sykis.
— Čia buvo daug šiurpių dalykų...
Trumpos istorijos klausykis.

...Stovėjo kalvė palei kelią,
Gal būt, senelio dar statyta.
O kiek čia žagrių kalvis kalė,
Tikriausiai pats nesuskaitytum.

Su saule kėlė jis ir gulė
Ir vien tik šitam beržui guodės. —
Visa parapija didžiulė
Ne jam supildavo aruodus...

O jam jaunystę graužė dūmai
Ir nuo darbų įdiržo rankos.
Jis jautės prakaito sūrumą
Ir pirmas kirto saulėn langus...

O beržas augo ir lapojo...
Svajajo kalvis apie duoną... —
Ir kartą skaisčiai suliepsnojo
Viršūnėj vėliava raudona.

Tuojau policija iš miesto
Raita į kaimą prisistatė.
Visiems grasino rimbų krėsti,
O kalvio pirkioj darė kratą.

mi. Lietuva juoda ir nuskarusi. Dar labiau
nuskarę tie, kas dabar stoja kovon. Todėl
rinkite pinigus, ginklus ir siųskite juos
mums.

Skubinkite, draugai! Artinasi teismo die-
na svieta terionams!

Vardan Centro Komiteto Lietuvos
Socialdemokratų Partijos:

"DARBININKŲ BALSO" Redakcija

Apspito beržą, kopė, sliuogė
Ir tarsi musės žemėn krito.
Pasamdė pusbernį kažkokį,
Kuris parsidavė už litą.

Palūžo beržo viršūnė —
Raudona vėliava nupuolė...
O tą, kuris ją saulėn kėlė,
Lig šiolei mini kaip narsuolį.

Kaip stovi kalvį išsivarė,
Rankas užlaužė, surakinę...
Ir kalvė sudegė per karą —
Jos vietoj kerį kiečiai, kmynai...

Tik beržas liko čia stovėti.
O kalvio grįžtant — nesulaukė... —
Senukas baigė. Tyliai sėdi.
Rankove ašaras nubraukia.

Rūsčių kovų laikams praėjus,
Aš noriu duoti tokią mintį:
Prie revoliucijos muziejaus
Tą beržą dailiai pasodinti.

Tegu sau ošia gilią godą
Ir ainių ainiams nenuvysta. —
Taip laisvė buvo iškovota.
Taip grūdinos tėvų jaunystė!

AMŽINAI LEKIU...

Abipus lauko eglės. Kaip vartai,
Kur jie atves—ar žinai?
Aš atėjau čia pirmą kartą.
Ir liksiu gal—amžinai.

Vėjas dainuoja—lauką liūliuoja.
Želia duonelė čionai.
Debesys lekia lauku lygiuoju—
Šešėliai—paukščio sparnai— —

Debesi, debesį—paukšti baltasai!
Aš su tavim lekiu!
Duok tik man savo nedūžtamą drąsą,
Nesudrumstą saulę akių—

...Kažkas pririšo mane prie laukų...
Debesys—paukščiai—sparnai ir šešėliai—
Ir aš pasikėliau!
Ir aš pasikėliau...
Nes čia amžinai lieku — —

J. Degutytė

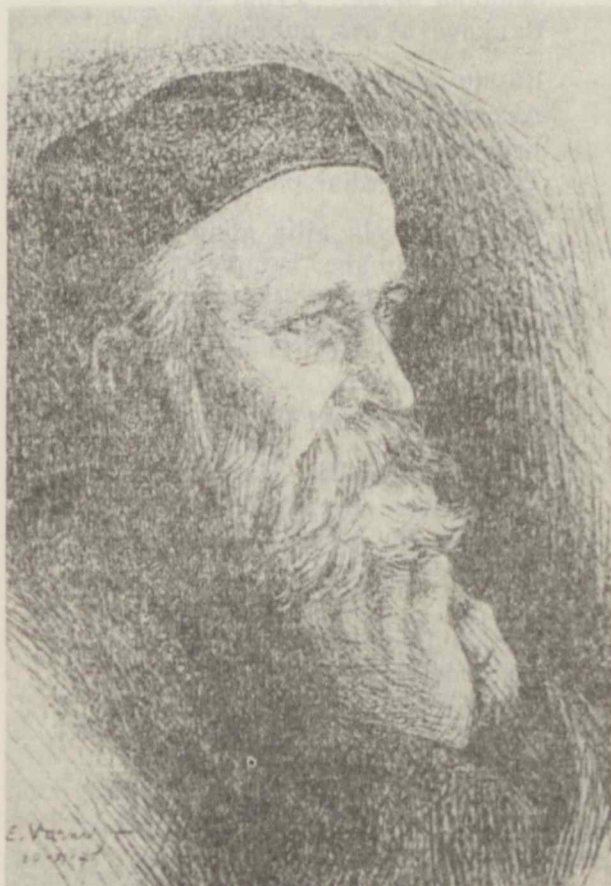
JONAS JABLONSKIS IR JO KŪRYBOS ĮTAKA

K. ULVYDAS

SIMTĄSIAS GIMIMO METINES MININT

Gruodžio 30 d. (1960 m.) sukako 100 metų nuo įžymaus lietuvių kalbininko Jono Jablonskio gimimo.

Įžymusis lietuvių kalbininkas Jonas Jablonskis gimė 1860 m. gruodžio 30 d. Kubilių kaime, netoli Naumiesčio. Jaunystėje yra gyvenęs ir Rygiškiuose, todėl vėliau pasirašinėdavo Rygiškių Jono slapyvardžiu.



JONAS JABLONSKIS

Baigęs Naumiesčio pradžios mokyklą, nuo 1872 m. mokėsi Marijampolės gimnazijoje. 1881 m., gavęs brandos atestatą su aukso medaliu, įstojo į Maskvos universitetą, o ne į kunigų seminariją, kaip to norėjo tėvai ir giminės. Studijavo klasikinę filologiją. Jį teigiamai paveikė Maskvos universiteto pa-

žangi atmosfera, todėl ryžosi visas jėgas skirti savo liaudžiai.

Tais reakcijos metais carinė valdžia neleido Jablonskiui dirbti savo krašte. Baigęs universitetą, jis tik po ketverių metų gavo mokytojo vietą, bet ne Lietuvoje, o Latvijoje—Mintaujoje. Čia vedė, išgyveno septynerius metus. Nepatikęs caro valdžiai, buvo iškeltas dar toliau — į Taliną.

Jablonskis palaikė ryšius su įžymiais rusų kalbininkais akademikais Fortunatovu ir Šachmatovu, kurių pastangomis Rusijos Mokslų akademija pavedė jam redaguoti didžiausią to meto lietuvių leksikografijos darbą — A. Juškos žodyną. Rinkdamas kalbos medžiagą, Jablonskis dažnai aplankydavo Lietuvą. 1901 m., gyvendamas Lietuvoje, parašė savo pirmąją "Lietuviškos kalbos gramatiką", kuri tais pačiais metais išėjo iš spaudos ir suvaidino labai didelį vaidmenį lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje.

Taline Jablonskis ilgai negyveno. Į caro žandarų rankas pakliuvo V. Mickevičiui-Kapsukui rašytas laiškas, kuriame buvo minima, kad lietuviškų knygų esą galima gauti pas Jablonskį Taline. Po kratos Jablonskį atleido iš darbo. Prisiglaudęs kurį laiką pas svainį Žeimelyje, 1902 m. jis buvo ištremtas į Pskovą, kur toliau redagavo A. Juškos žodyną. Tik 1904 m. Rusijos Mokslų akademija jam išrūpino leidimą gyventi Šiauliuose.

Menki pragyvenimo šaltiniai

Kai 1904 m. revoliucinis darbininkų judėjimas privertė caro valdžią leisti lietuviams spausdinti knygas lotyniškais raidėmis, Jablonskis persikėlė į Vilnių ir įsijungė į spaudos darbą. Buržuazinių leidėjų išnaudojamas, jis negalėjo išmaitinti šeimos, todėl dar dėstė lietuvių kalbą vidurinėse mokyklose. Už tas pamokas jis gaudavo visuomenės surenkamas mažytes pašalpėles; caro valdžia tam reikalui neskyrė atlygini-

mo. Vėliau dirbo laisvai samdomo mokytojo teisėmis Panevėžio mokytojų seminarijoje.

Ieškodamas duonos kąsnio, Jablonskis nusikėlė į Brestą, kur gavo etatinę lotynų kalbos mokytojo vietą. Visiškai pašlijus sveikatai, jis persikėlė į Gardiną. 1911 m. išėjo iš spaudos kitas jo reikšmingas veikalas — „Lietuvių kalbos sintaksė“. Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, Jablonskis kurį laiką dirbo Veliže, Vitebsko gubernijoje, vėliau — Voroneže, kur gyveno daug karo pabėgėlių lietuvių. Čia jį liga tiek sukautė, kad negalėjo paeiti ir į pamokas važinėjo račiukuose. Dėstydamas lietuvių kalbą, paruošė skaitinių „Vargo mokyklai“ dvi dalis, be to, išleido kitus kalbos darbus.

1918 m. vasarą Jablonskis grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Vilniuje, kur tebesiautėjo voikiškieji okupantai. Ligos iškamutas, be jokio turto, jis su šeima vėl atsidūrė varge. Po pusės metų Lietuvoje buvo paskelbta Tarybų valdžia. Komunistų partija ir Laiskinoji Tarybų Lietuvos revoliucinė vyriausybė didžiai įvertino Jablonskį kaip mokslininką ir pedagogą ir paskyrė jam stambią vienkartinę pašalpą bei nuolatinį atlyginimą. Deja, neilgai teko džiaugtis sudarytomis darbo sąlygomis. Tarybų valdžia Lietuvoje buvo užgniaužta. Jablonskis apsigyveno Kaune. Čia buržuazija nesirūpino nei mokslu, nei mokslininku.

Kad ir sunkiomis sąlygomis dirbdamas, negalėdamas pats nuo račiukų pasikelti, Jablonskis Kaune išleido antrąjį platesnės „Lietuvių kalbos gramatikos“ leidimą (1922 m.), „Lietuvių kalbos vadovėlį pirmosioms vidurinių mokyklų klasėms“ (1925 m.), „Lietuvių kalbos linksnius ir prielinksnius“ (1928 m.). Be to, parašė daug straipsnių lietuvių literatūrinės kalbos kultūros klausimais, profesoriavo universitete, dėstė lietuvių kalbą įvairiuose kursuose, atspausdino daug kalbinių recenzijų ir straipsnių.

Kalbininko palikimas

Mirė Jablonskis 1930 m. Kaune, nepalikdamas šeimai jokio turto. Jo žmonai našlei universitetas tik su didelėmis pastangomis išrūpino pašalpą pragyvenimui.

Jablonskis paliko nemažą rašytinį paliki-

mą. Neseniai išleistas jo rinktinių raštų dviomis ir prieš karą išleistieji penki tomai dar neapima visų jo raštų. Nemažą reikšmę kalbos požiūriu turi jo vertimai, į kuriuos kalbininkas įdėjo daug triūso.

Šiandien, praėjus daugiau kaip 30 metų nuo Jablonskio mirties, jis iškyla prieš mus kaip viena didžiausių figūrų ne tik lietuvių literatūrinės kalbos, bet ir kultūros istorijoje.

Jeigu atsiminsime Jablonskio nuolatinį prievartinį kilnojimąsi iš vieno miesto į kitą, jo trėmimą, persekiojimą, neturėjimą normalių darbo sąlygų, jo sunkią kovą dėl duonos kąsnio, jo per daugelį metų progresavusią ligą ir kartu pažvelgsime į jo išvartąjį darbo barą lietuvių literatūrinės kalbos ir lietuvių tautos kultūros istorijoje, tikrai turėsime nustebti, iš kur jisai sėmėsi tiek nepalaužiamos valios, energijos bei pasiaukojimo ir per visą gyvenimą nenutolo nuo savo jaunystės idealo — tarnauti engiamai ir kenčiančiam liaudžiam. Jo sunkus, bet taurus gyvenimas, jo rašytinis palikimas ir kūrybingas darbas rodo, kad nieko jis labiau nebrangino ir nemylėjo, kaip tiesą moksle ir savo liaudį visuomenės veikloje. Meilė tiesai ir liaudžiam teikė jam moralinių jėgų kovoti, kaip jis pats rašė, už duoną, šviesą ir laisvę išnaudojamai liaudžiam. Toji meilė taip pat teikė jo asmenybei žmogiško šviesumo, taurumo ir žavumo.

Visuomenės veikloje Jablonskis nebuvo sutapęs su jokiais buržuazinėmis partijomis, kurių jo laikais knibždėte knibždėjo. Tačiau, kaip ir nemaža kitų to meto inteligentų, dėl visuomeninių-politinių pažiūrų ribotumo jis nesuprato marksizmo, klasių kovos. Jis tikėjo, kad darbo žmones galima padaryti laimingus vien švietimo kėlimu.

Jablonskis nebijodavo išdrožti tiesą į akis, nepaisydamas titulų, autoritetų bei visuomeninės padėties. Dėl to, žinoma, jam ir nukentėti tekdavo.

Ano meto reakcinėje spaudoje jį ypač puolė klerikalų veikėjas Dambrauskas-Jakštas, kuris, matydamas Jablonskį nenlenkiant sprando prieš ponus ir kunigus ir iš įsitikinimo neatliekant bažnytinių apeigų, visomis išgalėmis stengėsi suniekinti jo vaisingą darbą lietuvių literatūrinės kalbos ug-

dymo srityje. Materialistinė Jablonskio pasaulėžiūra tiesiog siutino fanatiką Dambauską-Jakštą, ir šis, pats dėdamasis kalbininku, keršijo jam, savo nemokšiškais ir užgauliais straipsniais pasisakydamas prieš Jablonskio kalbinį darbą ir griaudamas tai, kas Jablonskio ir kitų kalbininkų buvo pasiekta, tobulinant ir norminant lietuvių literatūrinę kalbą. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija aiškiai parodė, kad tiesa buvo Jablonskio pusėje.

Jablonskis mylėjo ir brangino ne tik savo gimtąją kalbą ir savo tautą, bet ir kitų tautų kalbas ir žmones bei jų kultūrą. Būdamas pažangių rusų lingvistų auklėtinis, Jablonskis labai vertino rusų mokslą, literatūrą ir pažangią rusų kultūrą. Iš turtingos rusų lingvistikos jis sėmėsi žinių ir metodologinių pagrindų lituanistikai kurti. Nuo pat studijų metų Jablonskis griežtai smerkdavo bet kokį tautinės neapykantos pasireiškimą.

Kalbininkas ir liaudis

Svarbiausias Jablonskio kalbos darbų šaltinis ir literatūrinės kalbos normų kriterijus buvo liaudies šnekamoji kalba, ypač jo gimtoji Naumiesčio apylinkių tarmė Suvalkijoje. Beveik visas Jablonskio kūrybnės veiklos laikotarpis sutapo su lietuvių literatūrinės kalbos formavimosi laikotarpiu. Jis pats aktyviai jame dalyvavo. Tas jo dalyvavimas dėl didelės kalbininko erudicijos, sveikos nuovokos ir gilios intuicijos buvo didžiai vaisingas. Žinoma, nereikia manyti, kad Jablonskis vienas nulėmė lietuvių literatūrinės kalbos pagrindą ir vienas vairavo jos raidą. Lietuvių literatūrinė kalba būtų formavusis tuo pačiu suvalkiečių tarmės pagrindu ir be Jablonskio įtakos. Tai buvo nulemta jau tiek pačios lietuvių literatūrinės istorijos, tiek lietuvių tautos visuomeninio-ekonominio gyvenimo raidos. Bet aišku, kad, nesant tokio autoritetingo kalbininko, lietuvių literatūrinės kalbos formavimosi procese būtų pasitaikę daugiau vingių, lėtinančių raidos tempus.

Didžiausias Jablonskio nuopelnas lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje yra tas, kad jis sugebėjo iškelti tai, kas lietuvių literatūrinės kalbos raidos procese yra pažangu,

kas turi tendenciją prigyti ir įsigalėti. Bet kokius to proceso stabdžius jis stengėsi tuoj išaiškinti ir pašalinti. Jablonskis gerai suprato, kad amžiais bažnytininkų bruktas liaudžiai bažnytinis žargonas jokių būdu negali būti paimtas nacionalės literatūrinės kalbos pagrindu. Bažnytinis žargonas, kurio elementų dar buvo gausu XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios klerikalinėje spaudoje, turėjo būti visiškai atmestas kaip lietuvių kalbos sudarkymas. Buržuazinės-liberalinės spaudos kalba, orientuota į suvalkiečių tarmę, dar buvo reikalinga didelio tobulinimo, kad ja galėtų remtis lietuvių literatūrinės kalbos rašytinė forma. Tą tobulinimo darbą kartu su geriausiais ano meto rašytojais, publicistais ir mokslo žmonėmis ir ėmė dirbti Jablonskis. Puikiai mokėdamas slavų ir kitas kalbas, jis lengvai galėjo pajusti, kas lietuvių kalbai yra primesta iš šalies, kas jai nebūdinga, kas žaloja jos nacionalinę specifiką. Tokio pobūdžio klausimus sprenddamas, jis rėmėsi liaudies šnekamoja kalba.

Nenumojo Jablonskis ranka ir į geriausių lietuvių rašytojų kalbą. Ypač jis vertino Donelaitį, Daukantą, Žemaitę, Biliūną ir kitus lietuvių literatūros klasikus. Iš jų jis pats mokėsi ir kitus ragino mokytis lietuvių literatūrinės kalbos.

Kritiškas savo darbų vertinimas

Jablonskis visada buvo originalus ir kūrybingas. Į savo kalbos darbo šaltinius jis žiūrėdavo labai kritiškai. Jis atkakliai siekė lietuvių literatūrinės kalbos vienovės ir grynumo. Jablonskiui kai kas iš menkesnio lingvistinio išsilavinimo žmonių prikišdavo, kad jis per daug jau laiką savo išsidirbtų kanonų ir per daug jais sukaustęs lietuvių literatūrinę kalbą. Bet, turint galvoje to meto lietuvių literatūrinės kalbos normų silpnumą ir nepastovumą, tokį Jablonskio griežtumą, sprendžiant įvairius kalbos klausimus, reikia laikyti teigiamu reiškiniu. Be jo griežtos linijos kažin kur būtų nuėjęs lietuvių literatūrinės kalbos raidos kelias.

Jablonskio vadovėliai iki mūsų dienų išlaikė, jei ne visuomet praktinę, tai bent teorinę ir istorinę vertę. Jie darė didelę įtaką kitų autorių lietuvių kalbos vadovėliams.

Visos po Jablonskio pasirodžiusios mokyklinės lietuvių kalbos gramatikos paprastai yra ne kas kita, kaip Jablonskio vadovėlių perdirbiniai, sekimai, kuriuose dažnai paliekama net toji pati Jablonskio surinktoji iliustracinė medžiaga.

Nėra jokios abejonės, kad visame Jablonskio rašytiniame palikime jo vadovėliai užima žymiausią vietą. Lietuvių literatūrinės kalbos raidoje jie suvaidino didžiausią vaidmenį. Jie buvo plačiausiai vartojami ir, turbūt, iš visų Jablonskio darbų labiausiai padėjo fonetikos, morfologijos ir sintaksės normoms paplستی.

Didžiai reikšmingi yra taip pat Jablonskio straipsniai įvairiais lietuvių literatūrinės kalbos kultūros klausimais. Čia priskirtina ir daugybė recenzijų, kuriomis Jablonskis vertina ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų vidurinėje mokykloje dėstomų dalykų vadovėlius, grožinės ir mokslinės literatūros knygas.

Jablonskio straipsniai ir recenzijos — tai savotiška lietuvių literatūrinės kalbos raidos kronika, apimanti beveik pusę šimtmečio ir rodanti, kokie buvo tos kalbos negalavimai, kaip ji turtėjo ir tobulėjo, kas skatino ir kas stabdė jos augimą. Jau vien tie straipsniai ir recenzijos — puiki medžiaga lietuvių literatūrinės kalbos istorikui. Kartu jie tebeišlaikė ir praktinę bei mokslinę reikšmę mūsų dienų skaitytojui, norinčiam geriau išmokyti lietuvių literatūrinę kalbą. Jie vertingi ne tik tuo, kad juose randame tikslų ir moksliskai pagrįstą daugybės lietuvių literatūrinės kalbos faktų paaiškinimą ir šviežią, gyvą, tiesiog rinktinę iliustracinę medžiagą, bet ir tuo, kad parašyti gražiai, taisyklinga, aiškia ir vaizdinga kalba, savitu, originaliu, jablonskiniu stiliumi.

Jo kūrybos įtaka

Jablonskis įnešė neįkainuojamą indėlį į lietuvių literatūrinės kalbos leksikos normalizaciją. Mums šiandien įprasčiausi žodžiai **mokykla**, **ligoninė**, **turinys**, **įtaka** ir pan. kartais turėjo po keletą ir keliolika variantų. Jablonskis iš tų gausių variantų geriau už bet ką kitą mokėjo parinkti tinkamiausius ir tiksliausius.

Ir šiandien gyvai tebejaučiame Jablonskio įtaką terminologijos srityje. Jis sukūrė didžiąją morfologijos terminų dalį, kaip an-tai: **vardininkas**, **kilmininkas**, **naudininkas**, **galininkas**, **vietininkas**; **asmenavimas**, **asmenuotė**; **vienskaita**, **daugskaita**: **esamasis**, **bū-tasis** **kartinis**, **bū-tasis** **dažninis**, **būsimasis**, **ištisinis** ir **sudurtinis** **laikai**; **jungtukas**, **iš-tiktukas**, **jaustukas**, **prielinksnis**, **dalelytė** ir kt. Sintaksės terminai: **veiksny**, **tarinys**, **pažyminys**, **papildinys**; **pagrindinis**, **šaluti-nis** **sakinys**; **kablelis**, **klaustukas**, **šauktukas** ir t.t. Ir kiti lietuvių kalbininkai (Baranauskas, Jaunius, Būga) sudarinėjo gramatikos ir šiaip kalbotyros terminus, bet nė vieno jų šios srities darbas nebuvo toks vaisingas, kaip Jablonskio. Net daugelis šiandien visuotinai vartojamų gamtos ir matematikos terminų (pavyzdžiui: **deguonis**, **dauginamasis**, **daugiklis**, **sandauga** ir kt.) yra Jablonskio darybos.

Minint Jablonskio nuopelnus kalbos mokslui ir lietuvių literatūrinės kalbos kultūrai, jokių būdu negalima nutylėti jo įnašo į lietuvių grožinės literatūros kūrinių kalbos ugdymą. Jablonskis žymia dalim yra atvedęs į lietuvių literatūrą tokią klasikę, kaip Žemaitė. Jis visą gyvenimą rūpinosi lietuvių grožinės literatūros ūgiu. Savo įžvalgiais taisymais bei nurodymais Žemaitės kūrybą jis padarė prieinamą ir suprantamą visai Lietuvos visuomenei.

Šviesi asmenybė

Pagaliau ir pats Jablonskis iškyla ne tik kaip vienas didžiausių lietuvių kalbininkų, bet ir kaip rašytojas. Tiesa, jis nesukūrė nė vieno apsakymo ir neparašė nė vieno eilė-raščio, bet jo, kaip rašytojo, talentas išryškėja iš jo veikalų kalbos ir jų stiliaus. Ne veltui Jablonskio kalbos pavyzdžiai dedami į kalbos mokslo ir praktikos darbus šalia žymiausių mūsų rašytojų kalbos pavyzdžių. Jo raštų stilius toks savitas, originalus ir ryškus, kad dažnai jau iš vieno sakinio mes lengvai atspėjame patį autorių. Tas bruožas paprastai esti būdingas tik dideliems rašytojams, kurie padėjo daug pastangų, tobulindami savo kūrinių kalbą. Ir Jablonskis to savo stiliaus savitumo, spal-

(Tąsa 30-tam pusl.)

LEIDINYS APIE “KURŠIŲ NERIJĄ”

Tarybų Lietuvos Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla 1960 metais patiekė pasaulio lietuviams nepaprastai įdomų ir gražų leidinį “Kuršių Nerija ir Marios”. Tai pasakojimas žodžiu ir nuotraukomis apie vieną gražiausių ne tik visoje Lietuvoje, bet ir visam pasaulyje gamtos kampelių. Labai seniai, dar pradžioje 19-jo šimtmečio garsusis V. Humboldtas pasakęs:

“Kuršių nerija yra tokia savita, kad ją būtina pamatyti, kaip Italiją arba Ispaniją, jeigu sielai norima suteikti įstabių vaizdų.”

O leidinio paruošėjas Vytautas Gudelis su giliu pasididžiavimu mums papasakoja:

“Toli vakaruose, kur kasdien baigiasi diena, kur saulė pasineria į Baltijos bangas, tieso plonutis sausumos rėžis—Kuršių nerija. Už jos, atitvertos nuo atviros jūros bangų, raibuliuoja Kuršių marios, kuriose plačiai išsilieja Nemuno upyno vandenys, subėgę iš visų mūsų gimtojo krašto kampelių. Kuršių nerija ir marios—dvi seserys. Jos gimė ir augo kartu, todėl ir mes jų neišskirkime.

“Kuršių nerija—tai ilgas, bet siauras smėlio pusiasalis, savo šaknimis įaugęs į Sambijos pusiasalio (Kaliningrado srityje) krantus, o ties Klaipėda atskirtas nuo sausumos vos pusės kilometro pločio sąsiaurio. Čia susitinka Baltijos ir Kuršių marių vandenys. Čia baigiasi sausuma, ir prasideda jūros platybės. Kuršių nerijos ilgis—apie 97 kilometrai. Jos plotis įvairus: siauriausioje vietoje, ties Šarkuva, nerija teturi vos 400 metrų. Užlipęs ant smėlio kauburio, stebiesi, kokia siaura smėlio juosta teskiria abu vandens plotus—galingą Baltiją ir marias. Kuršių nerija platesnė ten, kur nuo jos į marias išsikiša ilgesni pusiasaliai, vadina mi ragais. Antai prie Rasytės, Nidos ir Per Valkos nerija plačiausia, o ties Bulviko ragu ji turi net 3.8 kilometro . . .

“Pirmą kartą Kuršių nerijos vardas—‘Neria’—rašytiniuose dokumentuose minimas XIII šimtmečiu. ‘Nerija’ yra seniausias šio smėlio pusiasalio vardas (žodis ‘nerija’, panašiai kaip ‘Nėris’, ‘Narutis’ yra kilęs iš

bendros šaknies ir sietinas su žodžiais ‘ner-ti’, ‘nirti’). Vėliau norinti pabrėžti nerijos ir marių priklausomumą Kuršui (Kurliandijai), ją imta vadinti Kuršių nerija, marias—Kuršių mariomis. Vokiečiai iš ‘nerijos’ XV amžiuje pasidarė ‘Nerungą’, ‘Neringą’, o XX amžiaus pradžioje lietuvių literatūroje paplito iš vokiečių iškreiptos pirminės lyties paskolintas žodis ‘Neringa’. ‘Nerija’—seniausias ir tikrai lietuviškas pusiasalio pavadinimas buvo užmirštas. Marių žvejai neriją vadindavo ‘užmariu’ arba ‘kopomis’.”

Bet ar toji įdomioji Kuršių nerija tėra didžiulės smėlio kopos? Netaip įsitikinęs Vytautas Gudelis. Jis sako:

“Kuršių nerija—ne vien gryo smėlio ir kopų žemė. Jos gelmėse sruvena mineralinis vanduo, kuris ateityje bus naudojamas gydymui. Marių dugne, netoli nerijos kranto, slypi dar nemaža gintaringųjų smėlių, kuriuos šiuo metu tiria geologai. Tai papildomi žaliavos rezervai mūsų gintaro pramonėi. Net ir pats nerijos smėlis taps naudinga. Iš jo sodrinimo keliu galėsime gauti retųjų metalų, nepaprastai reikalingų šių dienų pramonėi”.

Lietuvos vyriausybė, matyt, daug dėmesio kreipia į Kuršių nerijos smėlio “pažabojimą”. Plačiai vedamas kopų apželdinimas. Manoma, kad po kelerių metų visa nerija pavirs žavėjančiu žalios žolės, žalių medžių ir žydinčių gėlių “rojumi”.

Leidinyje randame net 195 nuotraukas. Kiekviena jų vaizduoja skirtingą nerijos kampelį. Kiekvienoje jų randi ką nors įdomaus, gražaus, įspūdingo.

Leidinyje “Kuršių nerija ir marios” labai pasigendame tik vieno dalykėlio, būtent: Lietuvos žemėlapiu. Daugeliui mūsų, mažai tebeatsimenantiems Lietuvos geografiją, neturint rankoje žemėlapiu, labai sunku įsivaizduoti, kur Kuršių nerija ir Kuršių marios randasi, kaip jos visame Lietuvos paveiksle atrodo. Žemėlapis, kuriame būtų sudėti ir tie nerijos ragai su pavadinimais, būtų padėjęs mums net tas pačias nuotraukas geriau suprasti ir giliau pamilti.

Vilnius: Tarybų Lietuvos Atėnai

ROJUS MIZARA

Patinka man pavaikščioti po Vilnių vienam, kai niekas netrukdo ir neklausia: "kur eini?" arba: "tai ko gi ten eini—ten neįdomu?" Nepatinka man ir tai, kai pasitaiko eiti su gudruoliu, kuris tau sako: "Parodysiu jums tai, ko dar nematėte—pasiruoškite tik užsirašyti į bloknotą, kad nepamirštumėte..."

Smagiausia vaikščioti po Vilniaus gatves vienam, — dairytis, žiūrinėti, paklausti ir išgirsti, ką šneka praeiviai, ir kokia kalba jie šneka. Dar geriau mane nuteikia jaunučių piliečių balseliai, nuskambą sostinėje.

— Tėveli, kas cia?— klausia mažytė pupelė, kurios rankytė tėvo saujoje, einant Lenino aikštės pakraščiu pro Ministrų Tarybos rūmus.

— Čia mūsų valdžia gyvena, dukryte.

— Valdžia?

— Taip, taip, dukryte...

Jauna motina vedasi mažytį pipirą Gorkio gatve; eina link Aušros vartų.

— Mamyte, kas cia?— rodydamas rankytę į viršuje gatvės esančią koplyčią, klausia berniukas.

— Čia... čia, sūneli—prietarai, pasilikę iš senovės. Kai tu užaugsi, kai pradėsi eiti mokyklon, sužinosi. Dabar, Vytuk, nežiopokim, — skubėkim; tuoj ir tėtis grįš namo...

Per kurį laiką mane sustabdydavo ir versdavo giliai pagalvoti nauji gatvių pavadinimai. Daugelis jų nešioja mano amžininkų pavardes: Kapsuko, Angariečio, Eidukevičiaus, J. Janonio, K. Požėlos, K. Giedrio, Garelio, Melnikaitės, Vito, Margytės, Montvilos, P. Cvirkos, Tallat-Kelpšos, L. Giros, B. Sruogos, Jovaro; Sierakausko, Kalinausko, Dzeržinskio, Gorkio, Biliūno, V. Kudirkos, Čiurlionio, Basanavičiaus ir kitų, glaudžiai susietų su mūsų tauta, su jos kovomis už laisvę, su jos kultūrinio ir politinio brandimo, vystymusi. Dar kitos nešioja bendrinius pavadinimus: "Tiesos", Komjaunimo, Pionierių, Jaunimo, Partizanų, Komunarų,

Tarybų Armijos, Liepos 21-sios, Malonioji. Tiesa, yra dar ir visiškai "nekaltų" pavadinimų: Akmenų, Smėlio. Bet netikiu, kad ir jos ilgai nešios tokius vardus.

Senasis Vilnius greitais tempais keičia savo išvaizdą, savo turinį, savo formą: jis vis jaunėja!

Pasėdėjęs keletą valandų prie rašomosios, kylu eiti į miestą. Sustojęs šaligatvy ties viešbučio durimis, kur nuolat plaukia ir plaukia tiršta masė žmonių, klausiu savęs: kur šiandien? Link Gedemino aikštės ar link Lenino? Atsitinka taip, kad tą dieną neinu nei į vieną jų. Čia pat va, po dešinei suku ir einu Kapsuko gatve. Pasiekęs Petro Cvirkos aikštę, sustoju ties rašytojo paminklu ir jį stebiu, o jis—mane. Jis toks paprastas, bet kartu ir didelis, užsimetęs ploščių ant peties, laisvai žiūri į tolį.

— Draugas Petrai,— norisi sakyti, — juk mudu abudu dargi ir susirašėme; tai buvo baisiu žmonijai laikotarpiu, karo metu. Kaip būtų miela, jei šiandien mudu pasikalbėtume!..

Dėja!..

Cvirkos aikštė—žavinga, miela į ją pasižvalgyti ir po ja pasivaikščioti.

Imu aš Komjaunimo gatvę ir ja einu — toli einu, iki geležinkelio stoties. Karo metu stotis buvo apžalota, apgriauta. Šiandien jos rūmai atstatyti, o ties jais — didžiulė plati aikštė, kokios seniau nebuvo.

Vilniaus geležinkelio stotis! Juk tai pirma vieta, kur aš daugiau kaip prieš 50 metų basas, išlipęs iš traukinio, atsistočiau ir pradėjau po Vilnių vaikščioti. Yra stotyje dar užsilikusių ir mano sąmonėje įsispaudusių dalykėlių, kuriuos atmenu. Va, štai tas tuneliukas, kuriame aš tuomet bijojau paklysti.

Atsimenu, išėjęs iš stoties, mačiau gal tokio pat amžiaus kaip ir aš berniuką šaligatvyje valantį batus kokiam tai ponui. Kaip aš tuomet norėjau prašyti jo, ar negalėtų

patarti, kaip ir aš galėčiau čia kur nors tokią užsiėmimą gauti. Nedrįsau!..

Vaikščioju aš dabar po laukiamąjį, stebiu žmones-keleivius, pasiruošusius kur tai važiuoti—gal toli kur. Juk iš šitos stoties žmonės nuvyksta ir į tolimus kraštus.

Tiesa, dabar geležinkelio stotis nėra vienintelis kelias į pasaulį, kaip seniau būdavo. Dabar į visas šalies puses kursuoja autobusai—daug jų, ir jie greiti. Lekioja lengvos mašinos. O netoli nuo geležinkelio stoties, Kirtimuose, išsidėstęs didžiulis aerodromas—greičiausia susisiekimo priemonė. Iš čia žmonės lekia į visus kraštus. Vilnius šiandien didžiausias susisiekimo mazgas Lietuvoje. Ir man jau daug kartų teko iš sostinės keliauti ir į rytus ir į vakarus, ir į šiaurę ir į pietus.

Geležinkelio stotyje yra visi keleiviams patogumai; ir restoranas, ir du laukiamieji, net ir Motinos ir vaiko kambarys, kur nuolat budi patarnautoja.

Įdomu, grįžtant iš stoties, sustoti ir didžiuliam turguje, kur kolūkiečiai suveža savo gerybes, kur šeiminkės veda su pardavėjais derybas dėl kainų. Šeiminkė, bus ji Vilniuje ar Kaune, Londone ar Paryžiuje, Niujorke ar Čikagoje, visuomet nori gauti pigiausia kaina geriausią produktą.

Po trijų-keturių valandų vaikščiojimo žmogus jautiesi pavargęs, tarytum atlikęs didoką darbą. Bet Niujorke tiek laiko pabuves ant kojų, pavaikščiojęs, visuomet labiau pavargstu. Vilniaus turbūt oras žmogui padeda, grynesnis.

—:—

Mėgstu atlikti kelionę ir Gorkio gatve, vis aukštyn ir aukštyn net iki Aušros vartų. Pirmoji sustojimo vieta—Dailės muziejus, baltuoją rūmai su šešiomis didelėmis kolonomis (pilioriais), kurių viršuje įmūryti žodžiai: **„Už taiką ir tautų draugystę.“**

Tai klasikinės architektūros pastatas, kreipias kiekvieno praeivio dėmesį, mielas žmogaus akiai. Statytas jis 18-ojo amžiaus gale, ir tuomet jis tarnavo miesto rotušė. Rūmų autorius,—lietuvio baudžiauninko sūnus, architektas **Laurynas Stuoka-Gucevičius**.

Kadaise, tau pasakoja Vilniaus miesto istorija, čia pat buvo kitas pastatas, stovė-

jęs per keletą šimtų metų—taipgi miesto rotušė. Senuosiuose rūmuose buvo ir teismas, ir kalėjimas, o arti rūmų buvo stulpas, prie kurio buvo plakami žmonės—politiniai nusikaltėliai; čia pat ir šaudydavo nuteisuosius mirti dėl nusikaltimo ano meto išnaudotojų valdžioms.

Senasis pastatas, su kalėjimu ir su kitomis žmonių kankinimo priemonėmis sugriuvo. Tuomet L. Stuoka-Gucevičius pastatė naują miesto rotušę, vieną dailiausių pastatų Vilniuje. O Lietuvos tarybinė vyriausybė, pagerbdama įžymųjį lietuvių tautos sūnų, nutarė tuos rūmus paversti Dailės muziejumi, kurio ligi tarybinių laikų Vilniuje nebuvo. Įdėta nemaža darbo rūmams pagražinti, ir šiandien Lietuvos sostinė gali didžiulis muziejumi, kupinu meno vertybių. Muziejuje daug kitataučių ir savų, tarybinių, lietuvių dailininkų kūrinių: skulptūrų ir piešinių. Čia dažnai vyksta dailininkų parodos, čia puoselėjama lietuviška tarybinė ir liaudies dailė. Kiekvienas dailininkas džiaugiasi, susilaukęs laimės matyti savo kūrinius, patalpintus tarp muziejaus sienų. Nekartą teko ir man laimė vaikščioti po muziejaus sales ir gerėtis brangiomis meno vertybėmis.

Kai kada pasistoju ant muziejaus laiptų ir stebiu didžiulę aikštę, daug maž trikampės formos. Toleliau matau savitą akmenį, skelbiant, kad čia neužilgo bus pastatytas V. Kapsukui paminklas.

— Pasakykite, prašau,— klausiu muziejaus darbuotojos, — kodėl buvo nutarta Kapsukui paminklą statyti čia, o ne kur kitur?

— Tikrai nežinau,— atsako ji.— Bet ar manote, kad ši vieta tam paminklui nėra tinkama? Ji daili. Aukštuma. Iš čia Kapsukas galės toli matyti; jį taip pat matys žmonės iš toli.

Moteriškė toliau man aiškina:

— Šitoje vietoje kitados, XX amžiaus pradžioje, vykdavo darbininkų demonstracijos, Gegužės Pirmosios proga ir kitomis. Besikuriant Tarybų valdžiai Lietuvoje, 1918—1919 metais, čia taipgi vykdavo Vilniaus darbo žmonių demonstracijos. Kur kitur galėtų būti tinkamesnė Kapsuko paminklui vieta, jei ne čia?..

Dabar man aišku!

V. Kapsuko paminklas čia stovės ir be žodžių skatins lietuvių tautą dirbti, mokytis, mylėti Lietuvą ir būti pasirengusią visuomet ginti savąjį kraštą,— iškovotą laisvę ir laimę.

Patį aikštę, kuri šiandien didelio įspūdžio nedaro, bus išdailinta — viena gražiausių Vilniuje.

Jeį dar nepavargęs, aš einu Gorkio gatve toliau, kol prieinu mano dėmesį traukiančius Valstybinės Filharmonijos rūmus, iš kurių menas ir kultūra trykšta po visą Lietuvą, kaip iš gausos fontano.

Filharmonija palaiko puikų chorą, styginių kvartetą, organizuoja simfoninius koncertus. Ji siunčia į provinciją ir solistus, ir deklamatorius, ir monologistus, ir lektorius-paskaitininkus; visokius menininkus ir švietėjus ji palaiko, auklėja, kad jie tarnautų liaudžiai. Rengia, sakysim, kuris kolūkis, ar miestelis, ar rajoninis centras, koncertą ir jam reikalingi programos atlikėjai. Kur, pas ką, jis kreipsis? Kur jis tai gaus? Čia, Filharmonijoje, jis gauna juos gerai išlavintus, paruoštus.

Filharmonijos organizacija ir palaiko šiuos rūmus, o juose—didžiulę, ištaikingą—vieną gražiausių ir didžiausių Vilniuje — salę. Čia nuolat vyksta koncertai, duodami Lietuvos menininkų, taipgi ir spektakliai, kuriuos atlieka ir iš kitų šalių atvykę menininkai. Judėjimas čia visuomet didelis. Vyksta čia ir visokie didesni suvažiavimai.

Kokia įdomi šitų rūmų praeitis!

Jie buvo pastatyti XX amžiaus pradžioje. Buržuazijai Vilnių valdant, ši salė buvo vadinama "Miesto sale". Rūmai laimingi, nes karo metu buvo išlikę; fašistams neteko progos juos sugriauti, — nesuspėjo.

Tarybinės santvarkos metu rūmai buvo patobulinti, pagražinti; salė išpuošta, su gera akustika. Teko ir man čia porą kartų iš estrados prabilti į publiką.

Bet tai toli gražu ne viskas apie Filharmonijos salę pasakyta.

1905 metais čia buvo suruoštas pirmasis lietuviškas koncertas. O 1906 metais tarp šitų sienų buvo pastatyta (pirmą kartą) kompozitoriaus Miko Petrausko opera "Birutė", kurią vėliau Amerikos lietuviai me-

nininkai statė daugelyje miestų net pakartodami. Man pačiam taipgi teko "Birutėje" vaidmenį atlikti. Vadinasi, iš čia, iš šios salės Vilnius 1906 metais išgirdo senąjį Vaidylą, su kanklėmis rankose, giedant:

Po tamsei naktelei

Išaušo dienele...

Tiesa, dienele tuomet Lietuvai dar neišaušo; ji tik buvo pradėjusi brėkštis, kaip ir vėl grįžo tamsioji naktelė. Bet jei šiandien kompozitorius atsikeltų iš Dusmenų kapinyno, tai tikrai pasakytų, kad Vaidylos posakis išsipildė.

Filharmonijos rūmų sienoje yra įbrėžti tokie reikšmingi žodžiai:

Šiame name

Vilniaus darbininkų

deputatų Taryba

1918—XII—15

paskelbė Tarybų valdžią

Vilniaus mieste

Dažnai aš ties šitais rūmais sustoju ir galvoju. O galvojimui "medžiagos" daug!..

Žingsniuojau toliau. Pasiėkiu — jie nuo Filharmonijos rūmų netoli — su aukštu, meniškai apdailintu bokštu vartus. Pro juos įėjęs, matai didoką pastatą. Tai Vilniaus Valstybinis pedagoginis institutas, viena Lietuvos aukštųjų mokyklų.

Ir šis pastatas turi ypatingą praeitį. Čia, sakoma, XVI amžiaus pradžioje buvo bazilionų vienuolynas, vėliau mokykla, dar vėliau — kalėjimas, kuriame buvo kalinamas ir įžymusis poetas **Adomas Mickevičius**, čia pat sukūręs savo nemirštamą "Vėlines". Nūdieninis Mokytojų institutas turi apie pustrėčio tūkstančio studentų. Tai jis išleidžia tūkstančius po plačią Lietuvą pasisklaidžiusių švietėjų, jaunimo auklėtojų.

Kiemas nedidelis, ir jis, sakyčiau, reikalingas didesnės atidžios, darbščių rankų, kad sužvilgėtų ir pagražėtų.

Vaikščioju po Vilniaus gatves ir man prisimena poeto VI. Mozūriūno eilėraščio posmas:

Kada meistrų auksinės rankos

Pastatė Vilnių—nematei,

Bet jo senas gatves aplankęs

Tu tarsi metrašti skaitai.

Dar keliolika žingsnių ir Aušros vartai. Čia dar tebedvelkia senove. Čia pat, šali-gatvy, dar matai klūpojančių senelių; ma-tai dar ne vieną ir apyjaunį anuos pasekant. Bet aš galvoju: nebloga ir tai. Verta įsitē-myti to paties poeto žodžius:

Močios varsto juodąjį rožančių,
Beria maldą jų pamėlę lūpos.
Atsidusę mini Kristaus kančią
Ir ilgai prie Aušros vartų klūpo.

Bet ar maža jos kančių patyrė,
Ar mažai gyvenimas jas plakė?
Sakė—Kristus už žmoniją mirė.
Bet už ką jos vargo, ar kas sakė?

Tik tegu tie tūkstančiai jaunų žmonių, kurie mokosi Valstybiniame mokytojų insti-tute, gerai įsisavina poeto žodžius, tegu pa-studijuoja pačių Aušros vartų atsiradimo istoriją, tegu gerai išaiškina tiems, kuriuos ateityje mokys, tai ir bus naudos. Kiekvie-nas, kuris mato šių dienų Lietuvos jaunimą sparčiais žingsniais žengiantį pirmyn, jau-čia ir supranta, kad jis ties Aušros vartais nesiklaups ir nesisielos, bet mokysis, dirbs ir kovos už šviesesnę rytojų!

Aš grįžtu atgal Gorkio gatve. Pasiekęs Liudo Giros gatvę, einu ja iki Stalino pros-pekto. Čia tuojau ir mano namai, mano viešbutis. Sėduosi kedėn ir braižau blok-notan įdomesnius nuotykėlius.

—:—

Gedimino aikštė — viena tų vietų, kur nori ilgai būti, pavaikščioti, pasidairyti. Čia gi pat ir Gedimino pilis su iškilmingu bokš-tu, kurio viršuje plevėsuoja Tarybų Lie-tuvos vėliava. Gedimino pilis kadaise tar-navo Lietuvos apgynimui nuo kryžiuočių užpuolimų. Šiandien ši pilis ir bokštas yra sostinės pažiba, garbingą praeitį primenan-ti. Sunku būtų įsivaizduoti Vilnių be Ge-dimino pilies, kaip nelengva būtų įsivaiz-duoti Krokuvą be Vavelio, Maskvą be Krem-liaus.

Miela iš čia pasižiūrėti į visas miesto pu-ses, į aukštus mūrus, į kyšuojančius pro juos bažnyčių bokštus. Nes visa tai sava, visa tai lietuviška ir tarybiška, viskas pri-klauso mūsų tautai, šalies liaudžiai, — šei-mininkei. Čia pat, va, stovi ir Paveikslų ga-lerijos rūmai, buvusioji katedra.

Ir kiekvieną kartą, kai aš čion ateinu, pri-simena man anie seni laikai, kuomet aš ba-sas čia pirmą kartą vaikščiojau. Į jauną at-mintį įsispaudę katedros ir įspūdingosios varpinės paveikslai neišdilo man niekad. Dabar tik pasinaujina.

Du didžiulius, dailius Vilniui paminklus paliko lietuvis architektas, Laurynas Stuoka-Gucevičius. Dailės muziejaus ir Paveikslų galerijos rūmus.

Abudu—deimantai Vilniaus miesto žiede!

Paveikslų galerijos rūmų priešaky tebe-stovi šešios kolonos, ant kurių atsiremia fa-sado viršus, pilnas visokių statulėlių ir figū-rų. Žemai fasadą puošia šešios didokos sta-tulos: Abraomo, keturių evangelistų ir Mai-žiešiaus. Visos įspūdingos.

Padavimai byloja, jog senovėje, kai lie-tuvių tauta dar buvo pagoniška, čia pat sto-vėjo Perkūno šventykla. Po to, kai Lietuva buvo apkrikštyta, Jogaila pastatė bažnyčią, vėliau katedra pavadintą. Bet senasis pa-statas sudegė; jos vieton buvo pastatyta ki-ta, bet karų metu ji buvo sugriauta. XVIII amžiaus gale L. Stuokai-Gucevičiui buvo pavesta statyti dabartinius rūmus.

Klausiau vieno Vilniaus miesto pareigū-no:

— Kas paakstino katedrą paversti Pa-veikslų galerija?

— Patys žmonės buvo pradėję reikalauti, kad taip būtų padaryta, — gavau atsaky-mą.—Jau tik tas faktas, kad katedra stovė-jo Gedimino kalno šešėlyje, Gedimino aikš-tėje, sakyte sako, kad čia jai ne vieta. Ge-diminas juk nebuvo krikščionis. Rūmus statė lietuvis architektas — jie turi milžinišką vi-sai lietuvių tautai reikšmę! Bažnyčių Vil-niuje, kaip patys matote, yra per daug. Kai kurios jų uždarytos, tebestovi tuščios. Ki-tos, kurios atdaros ir veikia, dažnai esti apytuštės. Taigi mes ir tarėmės su aukštą-ja katalikų dvasininkija, siūlėme jai, kad iškeltų iš šitų rūmų tai, kas bažnyčiai pri-klauso; pasiryžome šiuos rūmus pavesti kultūriniam reikalams, kad jie tarnautų ne kuriai religinei sektai, o visai tautai, visai Lietuvos liaudžiai. Tik prisistebėkite, argi šie rūmai turi panašumo į bažnyčią? Jie daugiau panašūs į Dailės muziejaus pa-statą, ar ne? Gal būt Stuoka-Gucevičius,

statydamas katedrą, ir turėjo galvoje tai, kad jo pastatas kada nors tarnaus bendriems lietuvių tautos kultūriniais poreikiams...

Sutikau su pareigūno aiškinimu. O jis dar pridėjo:

— Mes jaučiame, mes tiesiog žinome, kad po šiais rūmais yra labai didelių mūsų tautai istorinių vertybių. Anksčiau ar vėliau reikės jų čia rimtai paieškoti, teks pasiknispinti žemiau. Galite būti tikri, kad surasime daug ką...

Po karo šitie rūmai buvo atremontuoti, užgydytos visos žaizdelės, gražiai nudažyti iš vidaus ir iš lauko taip, kad šiandien jie atrodo kaip nauji. Nieks nesakytų, kad buvusioji katedra jau turi daugiau kaip pusantro šimto metų!

Viduje sienos ir pilioriai nusagstyti tapybiniais kūrinių. Stebiuosi, kad čia telpa tiek daug lietuviško meno, tai yra, piešinių, susietų su Vilniaus ir visos Lietuvos praeitimi, su mūsų tautos istorija. Tiesa, paveikslai vaizduoja buvusius Lietuvos didikus—Pacus, Sapiegas, vyskopus ir kitokius buvusius “didelius žmones”, valdininkus, dvarininkus. Kai kurie paveikslai labai seni, sukurti nežinomų dailininkų.

Yra daug tapybinių kūrinių iš renesanso laikotarpio: olandų, italų, francūzų dailininkų sukurtų.

— Iš kur, kaip jūs čia juos surinkote?— klausiu gido.

— Iš visur,— man atsakė.

— Suprantu, kad iš visur. Bet koku būdu jie visųpirmiausia atkeliavo į Lietuvą? Kada?

— Atėjo visokiais keliais. Bet atėjo ne per vienerius metus, o sakyčiau, per šimtus. Nemaža Lietuvos didikų ir žymesnių, kultūringesnių dvarininkų norėjo prieš kitus pasirodyti, kad jie “aukštos kultūros žmonės”. Na, tai ir pirkosi, ir kabino paveikslus ant savo palocių sienų. Pirko, žinoma, baudžiauninkų, vėliau kumečių ir bernų uždirbtais pinigais. Kai tarybinė vyriausybė nacionalizavo dvarus, palocius, aišku, nacionalizavo kartu ir meno kūrinius. Juos sukaupti į vieną vietą, kad tauta galėtų gerėti, mokyti, kad ji geriau pažintų savo praeitį.

Man sakė tie, kurie dalykus gerai žino, kad dar labai daug brangių meno kūrinių yra paslėptų. Lietuvos kultūros ministerija ir bendrai Lietuvos mokslo ir meno atstovai ieško tokių kūrinių. Už gerus, retus tapybos bei skulptūros darbus mokėtų jų savininkams nemažus pinigus.

Šitoje pačioje katedroje 1957 metais visiškai atsitiktinai buvo surasta brangių istorinių-archyvinių dokumentų, siekiančių net Jogailos ir Vytauto laikus. Jie buvo paslėpti aukštai už didžiojo altoriaus! Kas juos ten paslėpė? Nieks kol kas nežino, bet visi supranta, kad tai buvo atlikta su dvasininkijos žinia. Šiandien tasai archyvas yra Lietuvos Mokslų akademijoje.

Gale rūmų, kur buvo šv. Kazimiero koplyčia, rūsyje atrasti sarkofagai—kai kurių buvusių Lietuvos didikų grabai. Yra grabas ir Žygimanto Augusto žmonos—gražiosios Barboros Radvilaitės, kunigaikštienės, dėl kurios vedimo kunigaikštis buvo anuo metu pultas. Paveikslų galerijos rūsiuose, be abejonės, yra daug istorinio turto.

Atsimenu, kadaise, rodosi, apie 1928 metus, Lietuvos buržuazinės spaudos rašeivos skelbė, būk katedroje buvo surastas kunigaikščio Vytauto sarkofagas. Bet tai buvo tušti pasigyrimai.

Aš sakiau istorikui J. Jurginiui:

—Būdamas Krokuvoje, mačiau Vavelio karališkoje katedroje Jogailos ir Jadvygos sarkofagus. Abudu iš brangaus marmuro: abudu stovi garbingiausioje vietoje, kad visi matytų. Kaipgi yra su didžiojo kunigaikščio Vytauto palaikais? Kur jie? Kas su jais atsitiko?..

J. Jurginis atsakė, jog yra tikrai žinoma, kad Vytautui mirus (1430), jo palaikai buvo palaidoti Vilniaus katedroje, vadinasi, dar senojoje. Jaučiama, kad Vytauto sarkofagas yra išlikęs nuo gaisrų ir kitokių sukrėtimų. Manoma, kad jis yra kur nors giliai paslėptas žemėje, rūsyje.

— Žinote,—sakė jis,—Vilniuje ne kartą siautėjo baisūs mūšiai, vyko karai; Vilnių visokios nelaimės ne kartą buvo užgulusios, tai kas nors, gelbėdamas Vytauto palaikus, ir paslėpė giliai žemėje sarkofagą.

— Kodėl neieškote? Argi tai nebūtų svarbu mūsų tautos praeičiai pažinti?

— Taip, būtų svarbu. Tačiau bijomasi kasti giliai, kad pats pastatas nesugriūtų. Tačiau mūsų archeologai anksčiau ar vėliau tai padarys.

Esu giliai įsitikinęs, kad jie tai padarys.

Vilnius, kurį tūli tarybiniai poetai teisėtai vadina **Lietuvos Atėnais**, dar slepia labai daug svarbių istorinių mūsų tautai vertybų. Vienos jų tebėra žemėje, kitos senuosiuose rūmuose. Tarybų Lietuvos archeologų ir istorikų dar laukia didžiuliai darbai!

Gedimino aikštė svarbi ir tuo, kad čia 1899 metais Gegužės Pirmąją įvyko Vilniaus darbo žmonių demonstracija, kurią policija buvo užpuolusi; demonstrantai buvo susirėmę su policija.

Čia pat—Puškino sodas, kuriame stovi užsimąščiusio poeto biustas, pastatytas ant aukšto marmurinio postamento.

—:—

Iš Gedimino aikštės eidamas Stalino prospektu į šiaurę, tuoj prieini Černiakovskio aikštę. Jos centre stovi didžiulis Tarybų Sąjungos didvyriui, Lietuvos išvadotojui generolui Černiakovskiui paminklas. Černiakovskis vadovavo armijai, išmušusiai iš mūsų tėvų žemės ilgą laiką lietuvių tautos priešą, vokiškąjį fašistą—užpuoliką. 1945 metais pats generolas kautynėse Rytų Prūsijoje buvo sužeistas ir nuo to mirė. Dėkinga jam lietuvių tauta palaidojo jo palaikus savo sostinėje.

Aikštė palyginti nėra didelė, bet jauki, visuomet žmogaus akį traukianti. Vasarą čia medžiai, gėlės žaliuoja ir žydi. Palei aikštę, Stalino prospekto ir L. Giros gatvės kampe nuolat veikia knygų ir žurnalų kioskas.

Praėjus keletą kvartalų toliau, prieš akis atsistoja didžiulė Lenino aikštė—gražiausia Vilniuje. Tai tikra miesto pažiba! Daug daug kartų man čia teko pavaikšioti, sustoti, pamąstyti apie Vilniaus praeitį ir ateitį.

Aikštė erdvi, keturkampė. Pasidairęs, žmogus tuojau jauti, kad šis miesto papuošalas neseniai čia atsirado,— žmogaus proto ir rankų sukurtas. Tai pagaliau liudija ir pats aikštės pavadinimas.

Aikštė centre stovi ant aukšto raudono

granito postamento Tarybinės valstybės įsteigėjo paminklas. Laisvai iškėlęs ranką, Leninas tarytum sako Lietuvos žmonėms: dabar jūs esate laisvi ir laimingi, nes tai, kas buvo—nebegrįš; dirbkite, mokykitės ir vis labiau gražinkite savo buitį.

Aikštėje gausu plačių cementuotų kelelių-takelių, ir visi jie sueina prie paminklo. Vasarą aikštė apsidengia visokių varšų gėlių kilimu, o žiemą, žinoma, ji baltuoja. Naktimis ji šviesi beveik kaip dieną—žibintų nušviesta. Tiesa, viena dailininkė priekaištavo, būk žibintai neužtenkamai moderniški, bet man jie patinka.

— Jums viskas čia patinka, ar ne?—lyg su ironija teiravosi ji.

— Taip, būsiu atviras ir pasakysiu: šioje aikštėje man viskas patinka.

Tylu.

Tik liepos šnabždasi skarotos,

Tiktai vaikai nubėga toleliau.

Ir stovi Leninas,

Tarp rudeninių, gėstančių gėlių.

Tai žodžiai jauno Lietuvos poeto Br. Mackevičiaus. Gėlių prie Lenino paminklo niekad netrūksta: nuolat matysi šviežias puokštes ant postamento laiptų.

Aplinkui aikštę įdomūs pastatai, nauji ir seni. Vakariniame šone tebestovi senoka Jokūbo ir Pilypo bažnyčia, šiuo metu neveikianti. Ten pat kadaise buvo dominykonų vienuolynas, o šiandien—ligoninė.

Vakariniame aikštės pakrašty ant žemės padėta varnė lenta, apie kurią vasarą gėlės žydi, o lentoje tokis įrašas:

1863

Cia buvo nužudyti

1863 m. valstiečių sukilimo vadovai,
kovotojai dėl lietuvių tautos laisvės,
revoliuciniai demokratai

Z. Sierakauskas (1863. VI. 15)

K. Kalinauskas (1864. III. 10) ir kt.

Kas šiek tiek yra susipažinęs su Lietuvos istorija, puikiai žino tuos vardus! Jie lyg sako tau: pagalvok, ką visa tai reiškia. Įsišamonink, kur tu stovi, ką šitas žemės plotas yra matęs ir jautęs!..

Kiek ši aikštė pasakytų, jei galėtų prabilti!..

Dabartinė Lenino aikštė seniau buvo vadinama Lukiškių aikštė. Be kitko, čia vykdavo turgai. Yra buvę čia baisių dalykų.

1863 metais į Vilnių buvo prisiųstas general gubernatorius Muravjovas, koriku vadinamas. Jis baudė tuos, kurie drįso dalyvauti valstiečių sukilime. Besiryždamas žmones labiau įbauginti, Muravjovas Lukiškių aikštėje pastatė kartuves; čia buvo kariami carinei valdžiai nusikaltėliai. Šiose kartuvėse garbingai mirė ir Z. Sierakauskas ir K. Kalinauskas, sukilėlių vadovai, ir kiti sukilėliai. Abudu čia pat buvo ir palaidoti. Bet, sakoma, žmonės, pagerbdami sukilėlių vadovus, jų palaikus slapta iš čia iškasė ir palaidojo kur nors kitur; spėjama, jiedu buvo palaidoti Gedimino kalne.

1952 metais tarybiniai Lietuvos žmonės sutelkė jėgas ir padarė šią aikštę gražiausia Vilniuje. Ir pastatė jie čia Leninui paminklą, kad visiems amžiams liūdytų lietuvių tautos jam dėkingumą.

Aikštėje visuomet viešpatauja ramybė ir grožis. Daug suolų žmonėms pasėdėti. Vasarą daug motinų čion atsiveda savo vaikelius, kad jie tarp gėlynų išsitiesusiais keleliais pabėgiotų ir pasidžiaugtų.

Nėra asmens, atvykstančio į Vilnių, kuris šios aikštės nebūtų matęs ir ja grožėjęsis. Man pačiam čia teko daug kartų pavaikšėti, pasidžiaugti, pagalvoti apie mūsų tautos sostinės praeitį ir ateitį. Ne kartą po pusvalandį-kitą ir su geraisiais bičiuliais aplink Lenino paminklą vaikščiodami pasišnekėjome.

Sierakausko ir Kalinausko vardus, beje, nešioja Vilniaus gatvės!

—:—

Man prisiėjo keletą kartų vaikščioti į Užupio rajoną. Iš Gedimino aikštės kertu link "Tiesos" gatvės; pasiekęs tiltą, skersuojant sraunąją Vilnelę, maunu Užupio gatve tiesiog į kalną, link aikštės, kuri, atrodo, dar neturi jokio vardo—gal laukia, kada jos centre atsistos įžymiam revoliucionieriui ar kokiam kitam liaudžiai nusipelnusiam veikėjui paminklas. Aikštė daili ir didoka.

Užupyje yra senų įdomių pastatų, panašiai kaip senamiesty. Ir ši Vilniaus miesto dalis kada nors bus viena gražiausiųjų.

Čia kurį laiką gyveno rašytojas J. Baltušis su artiste Monika Mironaite; čia tebe gyvena įžymus dailininkas Napoleonas Petrusis su savo šeima. Pas Petrušius, jo 50 metų sukakties proga, buvo suruoštas smagus pobūvis, kuriame susipažinau su daugeliu įžymių Lietuvos dailininkų.

Kiek kartų man tenka eiti link Užupio, tiek kartų mane sulaiko tas ar kitas pastatas ir priverčia sustoti ir gerai prisiziūrėti. Štai gatvė, pavadinta dienraščio "Tiesos" vardu dėl to, kad čia yra (num. 1) "Tiesos" leidykla. Senas jau pastatas, bet dar drūtas. Jame sutelpa "Tiesos" redakcija; jame yra ir žurnalo "Švyturio" ir "Tarybinės moters" redakcijos. Visose man teko būti—susipažinti su redaktorais ir redakcijų darbuotojais.

Ir "Tiesos" leidyklai pastatytas didelis, trijų aukštų namas—baltas, kaip sniegas. Naujoje vietoje bus ne tik dienraščio redakcija, o ir spaustuvė, viskas, kas reikalinga dideliame dienraščiui spausdinti. Ties šituo naujuoju namu aš dažnai sustoju ir lyg klausiu savęs: ar tai galimas daiktas?!.. Rodosi, nesinori tikėti, kad čia tokiame palociškame name, bus leidžiama "Tiesa"...

Prisimenu netolimą praeitį,— turiu galvoje ir draugų, kurie dirbo palėpy, pasakojimus, kaip ta pati "Tiesa" tuomet būdavo spausdinama.

Atsimenu, tarsi tik vakar, mes, "Taisvės" redakcijoje gaudavome "Tiesą" nedideliame vokely. (Lietuvos draugai mūs niekad nepamiršdavo, kai tik atspausdindavo, tai ir prisiųsdavo "Tiesą", kurios mes nekantariai laukdavome.) Ištrauki, būdavo, iš voko, matai plakatinio didumo keturių puslapių laikraštuką; dažnai jis būdavo vargiai įskaitomas, nes buvo spausdinamas kur nors giliai rūsyje pačiu primityviškiausiu presuku! Bet tai buvo didelė dovana. Tai buvo kartu ir liudininkas, kokiomis sunkiomis sąlygomis tenka LKP veikti.

A. Sniečkus man rodė, rodosi, Aleksote, namelį, kuriame kurį laiką teko "Tiesą" anais baisiais, fašizmo siautėjimo laikais spausdinti. Ir ten ji buvo spausdinama nepaprastomis, konspiratyvėmis aplinkybėmis.

Aš stoviu ties šituo nauju, imponuojančiu pastatu ir mano akyse regisi anas namelis,

kurį man A. Sniečkus rodė, apie kurį kalbėjo, pasakodamas, kaip jam tuomet teko "Tiesą" spausdinti ir leisti! Ir man lenda į galvą žodžiai: "Kas buvo nieks, tas bus viskuo!.."

Menasi ir poeto A. Venclovos posmai, skirti "Tiesai"—laikraščiu, nuėjusiam sunkiausią kelią:

Šie lapai nuo laiko pagelto, —
Tai metraštis liaudies kovos.
Per priespaudos pūgą ir šaltį
Jie sklido šaly Lietuvos —
Dirbtuvėj, troboj darbininko
Jie pajėgas liaudies brandino ir rinko.

Kada už kalėjimo sienų
Dejavo visa Lietuva,
Jie skelbė artėjančią dieną,
Kalbėjo, kad laisvė gyva, —
Lyg grūdus jie nešė ir sėjo
Nemirštamą šviesą didžiųjų idėjų...

Kadaise gal būt daugelis žmonių netikėjo tų didžiųjų idėjų galybe, bet šiandien kiekvienas tai jaučia ir mato!..

"Tiesos" gatvėje daug man yra svarbaus pamatyti. Sustojau ties šv. Onos bažnyčia — tai viena iš dviejų Vilniaus bažnyčių, kur viskas atliekama lietuvių kalba. Kita—Mikalojaus.

Koks ypatingas Onos bažnyčios stilius, architektūra! Kaip traukia akį tie trys smaili bokštai, besistiebią į dangų! Sakoma, kai Napoleonas buvo Vilniuje (1812 m.), jis pareiškęs: jei aš tik pajėgčiau, tai Onos bažnyčią pasiimčiau, parsivežčiau ir pastatyčiau Paryžiuje.

Bet čia, va, truputėlį atokiau gatvės, stovi kiti rūmai, taipgi įdomūs savo praeitimi ir dabartimi. Tai **Valstybinis dailės institutas**. Keletą kartų man teko juose būti; vieną kartą Instituto studentams ir dėstytojams bei profesoriams padariau pranešimą apie Amerikos lietuvių gyyvenimą. Už tai dailininkai mane gausiai apdovanojo vertingais savo kūriniais.

Prieš apie šimtą metų šiuose rūmuose buvo Bernardinų vienuolynas. Jam užsidaarius, buvo kareivinės, o vėliau—kitokios įstaigos.

Atsikūrus Lietuvoje tarybinei valdžiai, tuojau čia buvo įsteigtas Dailės institutas—

aukštoji mokykla, ruošianti dailininkus, kad, išsimokslinę, gražintų Lietuvą ir jos žmonių buitį. Mokosi daugiau kaip 200 studentų, jaunų vyrų ir mergaičių-moterų. Jau ne vieną šimtą savo auklėtinių Institutas išleido "į pasaulį". Institute mokoma tapybos, skulptūros, grafikos, keramikos, architektūros ir kitų meno šakų.

Savitas Instituto interjeras-vidus. Jo lubos išlenktos, kaip tuneliaus. Koridorių pasieniais stovi statulos, biustai, tapybos kūriniai. Jautiesi tarsi vaikšiotum muziejuje. Sakiau Instituto vadovams.

— Man čia norėtusi būti ir būti.

— Tai būkite!—juokavo jie.

Daug išmokslintų talentų Institutas išauklėjo, daug jaunų žmonių dar tebesisemia žinias. Iki tarybinių laikų Lietuva Dailės instituto neturėjo, o šiandien jis klesti tuose rūmuose, kur kadaise žmogaus protą ir sielą rakino ir spaudė vienuolyniškas režimas.

Prie Instituto rūmų stovi aukšta, sena buvusioji Bernardinų bažnyčia, sakoma, baigta statyti prieš 460 metų. Architektūriniu požiūriu — įdomus pastatas, ir nūnai jis — Architektūrinis paminklas. Bažnyčia neveikia, tebestovi tuščia. Pavaikščioju, pasidairau. Gūdu darosi.

Bernardinų bažnyčia prisiglaudusi palei Onos bažnyčią, pastarosios užpakalyje, atseit, kieme. Abidvi jas jungia tuneliukas. Kiekvienas žmogus, prisistebėjęs abiem, pasiklaus: Kodėl jos viena prie kitos pastatytos? Ar vienos čia neužteko? Kas turėjo tiek ištekliaus, kad be reikalo statytų vieną prie kitos? Kodėl tas, kuris statė—žinoma, darbo žmonių krauju ir prakaitu uždirbtu turtu—nepagalvojo, kad reikia statyti kultūros namus arba žmonėms gyventi pastatus?

Tai buvo statyta sunkiais Lietuvai metais, kai viešpatavo feodalizmas, kai liaudis buvo prislėgta, surakinta ir neturėjo žodžio; tik retkarčiais, šen ir ten prislėgtieji sukildavo prieš feodalus, prieš savo išnaudotojus.

Ryždamiesi liaudį tamsybėje ir priespaudoje palaikyti, feodalai, didikai statė naujas bažnyčias ir vertė žmones į jas eiti, melstis, poteriauti — "tylėti ir dievą mylėti."

Daugelis ano meto didikų, statydami bažnyčias, dargi turėjo galvoje, kad jie statosi sau ir savo šeimoms mauzoliejus: jie čia kur nors būsią palaidoti ir visuomet su pagarba žmonių paminėti. O gal net ir į šventuosius pateksią.

Lenkijoje, ypačiai Krokuvos mieste, kur tiek daug bažnyčių, eilėje jų, sienose, palaidoti tie didikai, kurie jas statė, arba kurie kitokiais būdais buvo dosnūs katalikų dvasininkijai.

Panorėjęs pamatyti didžiulę gyvenamųjų namų statybą, vykstu į Antakalnį. Iš Gedimino aikštės pasisukęs į Kosciuškos gatvę, paskui Antakalnio ir žmogus matai baltuojančių namų rajoną: vieni jau baigti ir juose vilniečiai gyvena, kiti baigiami, o ten toliau — kitiems pagrindai tiesiami. Atsidaro naujos, erdvios parduotuvės. Čia dabar naujame, baltuojančiame name apsigyveno ir mūsų Jonas Kaškaitis.

Nuvykstu ir į Žvėryną pamatyti daugybę individualinių namų, pridgusių ir dar tebestatomų.

O kai kada Sierakausko gatve žingsniuojau link kalno, į Čiurlionio gatvę—bene dailiausią rezidencinę gatvę Vilniuje. Šitoje gatvėje stovi eilė Vilniaus Universiteto studentų bendrabučių; čia pat veikia ir keletas Universiteto fakultetų.

Per šimtmečius Vilnius buvo daugiatautis miestas. Toks jis tebėra ir šiandien. Jame gyvena lietuviai, rusai, lenkai, žydai, baltarusiai, latviai, totoriai ir kitos tautos. Lietuvių esama apie 40 procentų. Jų skaičius kas metai didėja ir didės. Bet aš abejoju, ar kada nors Vilnius bus "visiškai lietuviškas". Ir nereikia!

Ar gi negražiau, kai sostinėje gyvena daug tautų, viena kitą gerbiančių? O Vilniuje kaip tik taip. Lietuvių kalba — valstybinė kalba, pirmaujanti kalba, bet ar ne smagu išgirsti žmones ir kitaip kalbant?

Vilnius—socialistinis. Taigi jame nėra ir negali būti to, kas buvo buržuazijai šį miestą valdant, kuomet viena tauta buvo piudoma prieš kitą. Visokių tautų žmonės sugyvena taikiai, vieni kitus pagerbdami. Taip ir turi būti.

—:—

Kai kada atsikeliu anksti, prieš 6 val. ry-

to, stebėti, kaip Vilnius keliasi, kaip elektros akutės atsiveria ir pradeda pro langus dairytis.

Vilnius — nūnai jau pramoningas miestas. Daug didelių fabrikų susitelkę vakarniame miesto šone, arti Panerių. Apie šeštą valandą didžiosiomis Vilniaus gatvėmis, lygiai kaip amerikiniuose miestuose, jau prasideda tirštokas judėjimas: autobusai ir troleibusai, kupini žmonių, riaumoja link fabrikų. Pats tirščiausias judėjimas, iš tikrųjų, susidaro čia pat, palei mano viešbutį, kur iš Stalino prospekto prasideda Kapsuko gatvė, kur ši prospektą kerta L. Giros gatvė.

Čia tirštai kursuoja ne tik autobusai, troleibusai, sunkvežimiai, o ir lengvosios mašinos. Ties šia vieta nuolat budi milicijantas, neretai — du. Vienas judėjimo tvarkytojas nuolat sėdi budėtojo būdelėje ir daboja, kad "teisingai važiuotojai važiuotų." Ne vienas neapdairus vairuotojas čia suklumpa ir gauna, amerikietiškai sakant, "tikietą". Dėl to kai kurie mažiau prityrę vairuotojai vengia pro čia pralėkti; bijosi, kad nepadarytų klaidos.

Pats būdamas automobilio vairuotoju, dažnai aš atsistuju kitoje gatvės pusėje ir stebiu, kas čia bus. Žiūrėk, koks nors smarkuolis, atpyškėjęs Stalino prospektu, įsimauginęs, ima ir pralekia raudoną šviesą, arba prasilenkia su kuria kita važiavimo taisykle. Tuoj iš budėtojo būdelės švilpukas! Ką vairuotojas darys? Sulaikęs mašiną už kokio bloko, jis ateina pas milicijantą aiškintis. Įdomu! Ne visi taip padarytų pas mus, Amerikoje.

Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose automobilistai laksto greičiau nei Niujorke. O tai nėra sveika.

Disciplinuoja čia ir pėsčius, nesilaikančius nustatytų taisyklių. Didžiosiose miesto arterijose nevisur tu, kur tik pamislįji, gali eiti skersai. Yra nurodytos vietos gatvėms skersuoti ir ties tomis vietomis šaligatviuose matai iškabą: "**Perėjimas**". Čia gali eiti, kai tavo laikas, nieks tau nieko nesakys. O už skersavimą gatvės, kur neleistina, milicijantas tuoj tave sulaikys ir turėsi pasimokėti trirublę. Tiesa, man neteko matyt mi-

licijantą sulaikant bet kurį pilietį; čia mažai milicijantų žmogus ir matai.

Ir taip, pradėdamas su šešta valanda ryto, mieste judėjimas prasideda tirštas. Prieš devintą valandą ofisų tarnautojai vyksta į darbo vietas; apie tą laiką atsidaro ir didžioji Vilniaus parduotuvė—**Universalinė**. Studentai, profesoriai, moksleiviai ir mokytojai skubi į mokyklas.

Dienos metu autobusų judėjimas sulėtėja, o apie ketvirtą valandą ir vėl jis tirštas, didelis iki kokios devintos vakaro. Visiškai panašiai, kaip amerikiniuose didmiesčiuose.

— Ar Vilnius kada nors turės subvę (metro)—klausu aš vieno miesto valdybos pareigūno?

— Abejoju, — atsakė jis, — ar tai mums reikės. Sostinė neaugs į viršų, bet plėtosis, nes vietos užtenka. Galvojama taip: Lietuvos miestai neturėtų būti didesni, kaip 400,000 gyventojų.

— Jei tokia sparta augs, kaip auga, — primenu jam, — tai Vilnius jūsų suminėtais skaičiais gyventojų greit turės.

— Ateityje numatoma didžiuosius fabrikus statyti kitur, ne Vilniuje ir ne Kaune, — jis primena man.

—:—

“Lietuvos Atėnai”—gražus, įdomus ir gyvas miestas. Ir kasdien, kas metai jis vis gražėja ir didėja. Kai aš pasakoju savo įspūdžius apie Vilnių patiems vilniečiams, jie man primena:

— Atvažiuokite po metų, po trejų, tuomet pamatysite, kokia bus mūsų sostinė!..

Patinka man Vilniaus gyventojų patrijotizmas savo sostinei.

Kiekvienas Vilniaus kampelis, kiekviena gatvė, kiekvienas pastatas, kiekviena plyta, jei šnekėtų, galėtų papasakoti daug svarbių, lietuvių tautai brangių dalykų.

Štai, net ir “Vilniaus” viešbutis, kuriame aš gyvenu — ko jis nematė! Ko jis nepergyveno!

Vieną vakarą skambina man dailininkė Lena Mickevičiūtė:

— Galiu pas jus užteiti?

— Mielai prašau.

Atvykusi moteriškė teisinasi:

— Noriu išmatuoti viešbučio langą.

— Prašau. Bet kam tai jums reikia?

— Kuriu tam tikrą darbą, ryšium su mano tėvo čia buvimu... Juk žinote, kad 1918—1919 metais jis čia gyveno ir dirbo?..

— Puikiai žinau! — atsakiau dailininkei. — Ir didžiuojuosi, kad ir man pasitaikė proga čia pagyventi ir padirbėti, žinoma, ne tokį darbą, kokį dirbo V. Kapsukas...

Lena Mickevičiūtė—V. Kapsuko jaunesnioji dukra. Vyresnioji gyvena Leningrade; sūnus—Vincas Mickevičius, taipgi gyvena su šeima Vilniuje, dėsto savo tėvo vardo Universitete fizikos-matematikos fakultete.

Lena čia triusiasi, o aš stebiu ją ir kartu galvoju apie tuos laikus, kai man teko pas Kapsukus kadaise svečiuotis Maskvoje, kai ji dar buvo mažytė mergytė...

Kaip viskas keičiasi!..

Vilnius
1960 m. sausis.

JABLONSKIO KŪRYBA

(Taša iš 19-to pusl.)

vingumo ir originalumo yra pasiekęs atkakliu, visą gyvenimą trukusiu, darbu.

Daugiau kaip per 30 metų, praėjusių nuo Jablonskio mirties, lietuvių literatūrinė kalba ir lietuvių kalbos mokslas gerokai sutvirtėjo, pakilo, išaugo. Reikšmingiausias ir lemiamas posūkis literatūrinės kalbos ir kalbos mokslo ugdymo srityje buvo padarytas, atkūrus Lietuvoje Tarybų santvarką. Ypač pakilo mokslinės, pedagoginės ir grožinės literatūros kūrinių kalbos lygis. Respublikoje tarybinės santvarkos metais išaugo didelis būrys jaunų kalbininkų, pasirodė reikšmingų kapitalinių kolektyvinių lituanistikos darbų ir individualių monografijų. Artimiausiais metais kalbos mokslo ir praktikos darbų skaičius dar padidės. Negali būti nė mažiausios abejonės, kad ir prie mūsų dabartinių literatūrinės kalbos ir kalbos mokslo laimėjimų reikšmingai yra prisidėję Jablonskio atlikti darbai. Todėl tuo labiau pasidaro mums brangi ir artima Jablonskio šviesi asmenybė.

PUIKIOS POEZIJOS RINKINYS

Gavome Lietuvoje Valstybinės grožinės literatūros leidyklos išleistą Antano Miškinio eilėraščių rinkinį „Eilėraščiai“. Jame randasi apie du šimtai eilėraščių. Rinkinį malonu į rankas imti tiek dėl jo techninio apdirbimo, tiek dėl turinio.

A. Miškinis yra senosios kartos didžiulio talento poetas. Daugelis jo eilėraščių dainuote dainuojasi. Dauguma jų sukurtos liaudies dvasia.



ANT. MIŠKINIS

Apie rinkinio turinį pati leidykla sako:

“Šiame rinkinyje spausdinami įvairių metų eilėraščiai. Pirmajame skyriuje — ‘Aš su tavim, gražuole mano liaudie’ — poetas su patosu ir giliu džiaugsmu dainuoja apie žydinčią gimtąją žemę, apie platų socializmo statybų užmojų ir darbščių, kūrybingą

savo liaudį. Naujos, didingos temos skamba šiuose paskutiniųjų metų eilėraščiuose. Ant. Miškinis suteikia joms įvairią meninę formą, raiškia ritmiką ir skambėjimą, perpina liaudies dainų motyvais.

Skyriuje ‘Neramios praeities dainos’ poetas pateikia pluoštą eilėraščių, rašytų 1935—39 metais.

Skyrius ‘Margi eilėraščiai’ — tarsi mozaika, kurioje keičiasi džiugios ir šviesios spalvos — pakilus sveikinimas jaunajai Tarybų Lietuvai (1940 m.) ir skaudus karo motyvas (‘Dvilypė daina’, ‘Vakariai vėjai’ 1945 m.), ir pokario metų entuziazmas.

“‘Eilėraščiai’ — permąstyta, šilta ir nuoširdus poeto žodis savajai liaudžiai. Rinkinys savitas ir įdomus, parašytas įgudusia talentingo poeto ranka.”

Kaip žinia, po Antrojo pasaulinio karo per keletą metų poetas Miškinis buvo atitrūkęs nuo savo liaudies ir nuklydęs pas buržuazinius nacionalistus. Jie jį ne tik visai išnaudojo propagandai prieš Tarybų Lietuvą, bet ir, kaip dabar paaiški, visai provokavo kuo giliausiai įtraukti į savo pinkles. Visi mes su didžiausiu džiugsmu sutikome žinią iš Lietuvos, kad pagaliau poetas suprato savo baisią klaidą ir sugrįžo atgal prie savo liaudies, dideliais žingsniais žygiuojančios į šviesią ateitį po socializmo vėliava. Taip pat dabar norime nuoširdžiai poetą pasveikinti su pasirodymu jo šio eilėraščių rinkinio. Tai puikus indėlis į lietuvių tautos grožinės literatūros lobyną.

Teisingai rinkinyje pirmuoju eilėraščiu eina poeto eilėraštis “Mano žodis”, rašytas 1957 metais, jau susiradus kelią atgal į savo tautą ir liaudį.

Tai giliai ir nuoširdžiai apmąstyta eilėraštis. Poetas sako.

Aš stoviu šiandien susimąstęs
Prie Aukso Nemuno krantų.
Pasikeitė vertybių mastas —
Aiškiau ir žmogų suprantu.

Jauku, kai rūkas išsisklaido,
Prieš saulę švyti obelis.
Tai mano širdgėla ir klaidos
Tik atminimuos bepaliks.

Atjaunina gimtasis krantas,
žmogaus ir žiedo šypsena.
Gera, kad aš ne emigrantas —
Čia mano duona ir daina.

Galvot ir jaust išmoko laikas.
Kaip kad ir gegužę kukuot.
O laiko niekas nesulaiko,
Tai ar bereikia klaust—su kuo?

Širdis man plakti gali liautis,
Bet aš likt vienas negaliu.
Aš su tavim, gražuole liaudie,
Tu puokšte daugelio gėlių!

Paskutiniuju puikaus rinkinio eilėraščių poetas įdėjęs savo dar 1947 sukurtą nepaprasto jausminio gylio eilėraštį apie vokiškųjų žmogėdrų ir jų lietuviškųjų pavidėlių nužudytą partizanę Marytę Melnikaitę — “Jos paveikslas”. Tai ilgokas eilėraštis, kurio paskutiniai keli posmai skamba:

Vis žygiuoja ir žygiuoja,
Kovoje neklupdama —
Tėviškės keliu brangiuoju
Laisvės ugnį nešdama.

Išdidi, nenugalėta
Atvesta net prie duobės.

Ji lyg pasaka saulėta,
Ji ilgai dainoj skambės.

Plis po žemę ir po orą
Ta daina dar be gaidos.
Ne, jos niekas nepakorė,
Nepakars jos niekados!

Ji tylių laukų mergelė,
Liks mums visada jauna.
Ne, ji nemirs! Negali
Mirti žygis ir daina.

Jos paveikslas taip liko
Liaudies širdyje gražus.
Šis nepaprastas dalykas
Niekados nebepražus.

Laisvės simboliu jis tapo,
Skrenda, lekia be sparnų.
Tuščios pastangos gestapo
Ir saujelės jo tarnų.

Nenutrins bėgimas laiko,
Metų dulkės neapdengs.
Laisvės niekas nesulaiko,
Lyg pavasarį vandens.

Lai ir dienos greitai skrieja,
Liepos pasaką siūbuos.
Kaip mus uždega taurieji
žygiuos, mūšiuos ir darbuos.

Švystert jie žaibu atėjo
Tarp kalnų ir vandenų:
Jie—naujieji prometėjai
Mūsų degančių dienų!

L.L.D. narių dėmesiui

Džiugu pranešti mūsų Lietuvių Literatūros Draugijos nariams, jog Centralinis Komitetas nutarė žurnalą “Šviesa” ir šiemet leisti padidintą, būtent—32 pusl. Taip pat iš vadovybės pusės bus stengiamasi ir šiemet nariams duoti dvi vidutinio dydžio knygas. Vadinas, šiuos metus pradėdame su aukštomis viltimis ir gražiais užmojais.

Bet, žinoma, daug kas priklausys nuo pačių narių. Reikalinga plati, graži visų narių, visų veikėjų ir visų kuopų talka. Pirmoje vietoje stovi narinių duoklių mokėjimas ir rinkimas. Be to, mūsų centrinį

iždą kasmet gerokai sustiprina aukos. Jų gauname iš kuopų, nuo pavienių narių ir nuo įvairių parengimų. Tikimės, kad ir šiemet šios paramos bus susilaukta.

Visur pastebimas mūsų Draugijos veiklos pagyvėjimas. Taj puiku! Nė valandėlei nereikia pamiršti įrašymas į draugiją naujų narių. Kur tik yra dedamos pastangos, ten rezultatai puikūs. Tuo reikalu ypač turi susirūpinti kuopų veikėjai ir viršininkai.

Visi stengkimės šiuos metus padaryti vaisingiausias mūsų Draugijai metais!